

LOV OM NORGES BANK AV 1892
DEBATTENE OM LOKALISERING OG ANSETTELSESKOMPETANSE



Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 214
Leveringsfrist: 1. JUNI 2012

Til sammen 19 645 ord

01.06.2012

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>OPPTAKT</u>	<u>1</u>
1.1	Emnet, kilder, termbruk og annet	1
1.2	Hovedproblemstillinger og underproblemstillinger	4
1.3	Avgrensninger	4
1.4	Kort historikk	5
<u>2</u>	<u>FRAMSTILLING AV LOVPROSESSEN FOR 1892-LOVEN OM NORGES BANK</u>	<u>7</u>
2.1	Lovhistorikk fra 1814	7
2.2	Lovforarbeidene og realitetsbehandlingen fra 1884	8
2.3	Mitt valg av tema	10
2.4	Drøfting – Grunnlovens § 76	12
2.5	Oppsummering	15
<u>3</u>	<u>DYPDYKK I LOVEN § 13: DEBATTEN OM LOKALISERING</u>	<u>16</u>
3.1	Innledning	16
3.2	Tretten flytteforslag i perioden 1816 - 1860	16
3.3	Fortsatt Trondhjem i 1886	20
3.4	Høringsuttalelser innhentes for lovarbeidet i1888	25
3.4.1	Videre utredninger i 1888 - Indst O VIII	28
3.5	Utsettelsesforslag ble vedtatt i1889	29
3.6	Lovens behandling i Odelsting og Lagting i 1890	31
3.6.1	Indstilling O III i 1890	32
		I

3.6.2	Behandling i Odelstinget i 1890	33
3.7	Henlagt lovbehandling i 1891	34
3.8	Siste runde i 1892	36
3.9	Etterspill i 1896	38
3.10	Drøfting – systematiske skillelinjer i debattene?	38
3.11	Oppsummering § 13	40
<u>4</u>	<u>DYPDYKK I LOVEN § 22: DEBATTEN OM ANSETTELSESKOMPETANSEN</u>	<u>41</u>
4.1	Debattene	41
4.1.1	'Kongen eller Repræsentantskabet' § 22, 1.ledd, 1. punktum	42
4.1.2	”den av Hr Berner udkastede Reningsplanke”, § 22, 1.ledd,1.punktum	50
4.1.3	'Aflønning' § 22, 1. ledd, siste punktum	52
4.1.4	Partipolisk motivering?	58
4.1.5	Juridisk skranke? § 22, 1.ledd, 2. punktum	59
4.2	Oppsummering	62
<u>5</u>	<u>OPPSUMMERING OG AVSLUTNING</u>	<u>63</u>
5.1	Problemstilling og funn fra lovprosessen	63
5.2	Funn og problemstilling fra § 13-kapitlet	63
5.3	Funn og problemstilling fra § 22-kapitlet	64
5.4	Refleksjon	65
5.5	Avslutning	67
<u>6</u>	<u>REGISTER / LITTERATURLISTE</u>	<u>68</u>
6.1	Lover	68
6.2	Forarbeider	69

1 Opptakt

1.1 Emnet, kilder, termbruk og annet

Emnet for denne oppgaven er enkelte sider ved loven om Norges Bank av 23.april 1892.

Norges Bank ble opprettet i 1816 ved plenumsvedtak i Stortinget. Banken var opprinnelig en privatbank, organisert som aksjeselskap. Lov om Norges Bank av 23.april 1892 var den første helhetlige loven om banken etter opprettelsen i 1816. En periode fra 1950- årene var banken organisert som statsaksjeselskap. I henhold til nåværende lov fra 1985, er Norges Bank status definert som et utøvende og rådgivende organ for penge- kreditt - og valutapolitikken. I tillegg skal banken utstede sedler og mynter, og fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet.¹ Med nåværende lov fikk banken en mer selvstendig stilling enn den hadde som statsaksjeselskap, men den må følge økonomiske og politiske retningslinjer fra statsmyndighetene. Banken har i dag et hovedstyre oppnevnt av Kongen, med sentralbanksjefen som leder, og et representanskap valgt av Stortinget.

Lov om Norges bank av 23. april 1892 er delt i syv kapitler, som blant annet regulerer bankens virksomhet og bestyrelse. Kapittel 1 heter 'Bankens Fond og Aktier'. Paragrafene 1 – 5 omhandler bankens grunn- og reservefond, samt regler angående aksjene som banken er grunnlagt på. Eiere av banken er de aksjeeierne som er innført med navn i bankens register. Kapittel 2, om 'Bankens Seddelutstedelsesret', inneholder paragrafene 6 – 12 og fastslår at banken er den eneste med rett til å utstede 'Banksedler', samt regulering av omfang på seddelmengden og typer sedler banken kan utstede. Kapittel 3, om 'Bankens Virksomhed', omfatter paragrafene 13 – 19 som bestemmer hvor bankens hovedkontor skal lokaliseres, samt på hvilke måter banken

¹ Lov om Norges Bank av 24.mai 1985, §1

kan gjøre sine midler 'frugtbringende'. Kapittel 4, om 'Bankens Bestyrelse', dekker paragrafene 20 – 36 og omhandler alle bankens ledende og utøvende organer, samt valg og avlønning av disse. Kapittel 5, om 'Regnskab og Udbytte', omfatter paragrafene 37 – 42 og gir regler for regnskapsføringen og – kontrollen, samt regler for disponering av overskudd i banken etter at aksjeeierne har fått sitt utbytte. Kapittel 6, om 'Forskjellige Bestemmelser', dekker paragrafene 43 – 46, og omhandler praktiske bestemmelser knyttet til tvangsauksjon, stempelavgift og mislighold av pantsatte obligasjoner. Kapittel 7, om 'Slutningsbestemmelser', omfatter paragrafene 47 – 50, og er i hovedsak overgangsbestemmelser for bankens direksjon og representantskap, den nyopprettede direktørstillingen, de øvrige direktører, bestyrere og avdelinger, samt bestemmelse om ikrafttredelse fra 1. januar påfølgende år.

Denne loven var den første helhetlige lov om Norges bank, og var gjeldende helt fram til den nåværende Lov om Norges Bank og pengevesen av 24.mai 1985. nr 28.

Formålet er å gi en framstilling av det omfattende lovarbeidet og debattene som førte fram til en ny Lov om Norges Bank av 23.april 1892. Mitt hovedfokus vil bli debattene som er knyttet til de to paragrafene som skapte den sterkest politiske uenigheten underveis i lovarbeidet², nemlig paragrafene 13 og 22 som omhandlet hhv lokaliseringen av hovedkontoret og beslutningsmyndigheten ved valg av bankens øverste direktør. Var hver for seg, men på forskjellig tidspunkt, ble de paragrafene de viktigste årsakene til at vedtakelsen av en ny Lov om Norges Bank gjentatte ganger ble utsatt.

Oppgavens hovedtema strekker seg over åtte år, fra det ble nedsatt en Lovkommisjon den 6. desember 1884, og fram til lovens ble endelig vedtatt i Lagthinget 2. april 1892. Lov om Norges Bank ble sanksjonert av Kong Oscar av Norge og Sverige 23.april samme år, og trådte i kraft 1. januar 1893.

Dette arbeidets primærkilder er forarbeidsmaterialet som ble til i tilknytning til lovarbeidet i perioden fra 1886 til 1892. I alt utgjør dette ti offentlige utredninger. I

² Se mer om valg av tema i Kap 2, pkt. 2.4

tillegg omfatter kildene tilsammen fem utarbeidede vedlegg. Disse vedleggene er knyttet til utredningene fra 1888 og 1890. Til dette kommer også to beslutninger fra Lagtinget, fire referat fra forhandlinger i Odelsting og Lagting, to referat fra Stortinget, samt innstilling til Stortinget. Totalt omfatter primærkildene for denne oppgaven derfor 24 større utredninger og dokumenter. Oppgaven bygger i all hovedsak på disse primærkildene. Bare i beskjeden grad har jeg til mer allmen litteratur om Norges Banks historie.

Når det gjelder språkbruk har jeg valgt å gjøre noe bruk av datidens språk, for å tilføre og vise tidskoloritten fra perioden. I disse tilfellene angir jeg datidens språk og begreper i teksten uten sitathenvisninger, og med bruk av anførselstegn, eksempelvis slik: 'tilstrækkelig'. Av samme grunn har jeg også valgt å bruke datidens skrivemåte for de aktuelle by-navnene, med de endringer dette medfører gjennom tekstens kronologi. Når det gjelder forkortelser følger jeg vanlig språkbruk.

Den første større oppgaven var å skaffe oversikt over alle de aktuelle lovforarbeidene, og å gjøre kildene tilgjengelig for historisk analyse. På bakgrunn av kildenes fysiske kvalitet; store og tunge bind i ukurant format og med skjøre og dryssende papirer, var det nødvendig å ta kopier av alle utredningene og dokumentene. Dette ble i seg selv et omfattende og tidkrevende arbeid, også tatt i betraktning av at datidens trykk-kvalitet var varierende, og at kopieringen derfor også krevde særlig justeringer.

Neste steg var å sette meg inn i det omfattende kildematerialet som ligger til grunn for oppgaven. Tatt i betraktning omfanget, samt det forhold at størsteparten av kildene er trykket på gotisk, og at alle kildene er kledd i 1800-tallets embetsmannspråk, har dette vært både en utfordrende og stimulerende prosess. Som en særlig bonus for denne type kildemateriell kan det framheves at referatene fra stortingsforhandlingene viser hvilke omfattende meningsutvekslinger som da fant sted.

Den innsikten jeg fikk gjennom primærkildene; - fra debattene og i utredningene - ga meg grunnlaget for oppgaven. Dette utkrystalliserte seg så til de to temaene om lokalisering og ansettelseskompetanse.

De funnene jeg har gjort i kildematerialet ligger til grunn for denne oppgaven.

1.2 Hovedproblemstillinger og underproblemstillinger

Hovedproblemstillingen i denne framstillingen kan formuleres slik: Hva var årsaken til at lovarbeidet med en ny lov om Norges Bank strakk seg fra 1884, da det ble nedsatt en lovkommisjon og fram til beslutningen om lov ble fattet i 1892, hele åtte år?

Denne hovedproblemstillingen har jeg splittet opp i tre underproblemstillinger.

Den første underproblemstilling er: Var det noen form for strukturelle eller prosessuelle hindre som forsinket lovprosessen og derfor utsatte vedtakelsen av loven?

Neste problemstilling er i forlengelsen av dette: Var det noen særlige, og konkrete, politiske spørsmål som utsatte vedtakelsen av en ny lov om Norges bank?

Og endelig: var det noen særlige, og konkrete, juridiske vansker som utsatte vedtakelsen av en ny Lov om Norges Bank?

Mitt fokus har blitt to enkeltparagrafer som hver for seg, konkret og som enkeltstående faktor, har hindret vedtakelsen av loven.

§ 13: ”Norges Bank har sit hovedsæde i Trondhjem. Desuden har Banken Afdelinger, hvor det er eller bliver bestemt.”

§ 22, 1.ledd 1. pkt: ”Formanden i Direktionen beskikkes af Kongen, efterat Repræsentantskabet har havt Anledning til at udtale sig...”

1.3 Avgrensninger

Kildematerialet gir selvfølgelig grunnlag for en rekke andre temaer som jeg imidlertid ikke går inn på. Dette gjelder for eksempel § 27 som omhandler lønningsspørsmål knyttet til de øvrige direktørene i banken, § 31 som regulerte habilitetsspørsmål knyttet til lederne i banken. Særlig § 23 kan nevnes. Den omhandler spørsmålet om faste bestyrere ved utvalgte avdelinger. Denne paragrafen skapte stor debatt i 1892, og ble i den forbindelse også koblet opp mot ny aktualisering av § 13, som omhandler plassering av hovedkontoret for Norges Bank.

Oppgavens struktur er bygd opp av flere bolker. Disse kan deles inn i rammer for oppgaven, fordypning i, og oppsummering av oppgavens tema. Utover kapittel 1 tar kapittel 2, 3, og 4 for seg de tre underproblemstillingene i oppgaven, hhv gjennom framstilling av lovprosessen, i kapittel 2, samt dypdykk i §§ 13 og 22 i hhv kapittel 3 og kapittel 4. Oppgaven avsluttes med en oppsummering i kapittel 5.

1.4 Kort historikk

Utgangspunktet for en ny lov var det store mangfold og antall lover og enkeltbestemmelser om norsk pengevesen som ble vedtatt etter Grunnlovsforsamlingen i 1814. Blant disse står Fundatien av 14.juni 1816 i en særstilling som fundament og startpunkt for opprettelsen av en Norges Bank, som dermed feirer sitt 200-års jubileum i 2016. Utgangspunktet for lovarbeidet var behovet for en gjennomgripende revidering av eksisterende lovgivning angående pengevesenet i Norge, generelt, og spesielt om organisering og drift av Norges Bank. En av Norges Banks hovedfunksjoner var, og er, ansvaret for betalingssystemet. Norges Bank er landets eneste bank med rett til å produsere mynt og utstede sedler.

I 1628 ble norsk myntproduksjon etablert, i den gang Christiania. Produksjonene foregikk der hvor navnet fremdeles henger igjen, Myntgaten, i dagens Oslo. Myntproduksjonen ble i 1686 flyttet til Kongsberg, hvor Norges Sølvverk lå. Sølvverket på Kongsberg har hele tiden vært et viktig grunnlag i norsk myntproduksjon, og også i dag er Kongsberg sete for 'Den kongelige mynt'. Det ble i 1736 opprettet en seddelbank i tvillingriket Danmark/Norge, i København som da het Courantbanken, etter 'courant' som var betegnelsen på Danmark-Norges valuta.

I 1813, i forbindelse med en stor pengereform og sanering av daværende pengevesen som følge av galopperende inflasjon, ble Courantbanken erstattet av en nyopprettet dansk 'Rigsbank'. Denne banken hadde enerett til å utstede sedler som gyldig betalingsmidler. Samtidig ble det opprettet en bankfilial i Norge, beliggende i Christiania. Fra og med Norges formelle atskillelse fra Danmark i 1814, fungerte

filialen som en selvstendig norsk nasjonalbank.³ Det offisielle navnet ble bestemt av Eidsvollforsamlingen 14. mai, og var 'Norges midlertidige Rigsbank', i praksis ble navnet 'Rigsbanken'. Denne fungerte i to år, fram til Norges Bank ble vedtatt opprettet ved 'Lov angaaende Pengevæsenet' av 14. juni 1816.

Prosessen fram mot opprettelsen av Norges Bank startet med sterke diskusjoner i Grunnlovsforsamlingen på Eidsvoll i 1814. Finansdebatten endte med en garanti om at den da fungerende norske 'Rigsbanken' skulle få utstede 14 millioner 'rigsdaler' i nye sedler. Forsamlingen vedtok med 76 mot 29 stemmer⁴ at forsamlingen personlig garanterte for en valutakurs på 375, og denne æresgarantien omfattet også Norges statsgjeld. Senere kom et stort avvik fra denne kurspremissen i Eidsvollgarantien. Dette ga grunnlag for den første pengepolitiske debatt i Norge. Eidsvollgarantiens opphør ble avgjort ved lovprosessregler.

Under Lagtingets behandling av et lovforslag om opprettholdelse av Eidsvollgarantien, ble forslaget forkastet med elleve mot ti stemmer. I henhold til bestemmelsen i Grunnlovens § 76 måtte da forslaget opp til plenumsbehandling i Stortinget. Debatten varte i ni timer. Voteringen ga ikke det grunnlovsmessige 2/3 flertall, og æresgarantien fra Eidsvoll ble derfor ikke opprettholdt.

Det ble isteden mulig å gjennomføre en "fullstendig nyordning av det norske pengevesen".⁵

³ Keilhau, s.56

⁴ Keilhau, s. 58

⁵ Ibid s. 61

2 Framstilling av lovprosessen for 1892-loven om Norges bank

2.1 Lovhistorikk fra 1814

Eidsvollforsamlingen i 1814 nedsatte en finanskomite som skulle legge fram planer om en Norges Bank. Dette var starten på en nyordning av det norske pengevesen. Komitearbeidet strakk seg over tid, og gjennom til sammen fem komiteer. Den siste komiteen, 'Prinsippkomiteen', ble nedsatt under sterkt tidspress, på bare en uke, men gjennomførte en innstilling om hovedprinsippene for en ordning av det norske pengevesen. Innstillingen ble, i motsetning til de tidligere komiteers forslag, i all hovedsak vedtatt. Prinsippkomiteen fikk derfor i oppdrag å lage et fullstendig lovutkast for ordning av det norske pengevesen. Utkastet til 'Lov angaaende Pengevæsenet', omfattet 36 paragrafer, det ble ferdigstilt 30.mars 1816, behandlet og vedtatt av Stortinget i april, og sanksjonert den 14. juni 1816.

Dette var den første av i alt seks særskilte lover som la grunnlaget for det norske pengevesenet. De fem andre lovene var 'Lov angaaende Octroi for Norges Bank, saafremt Bankens Fond ved frivillig Subscription tilveiebringes', den tredje var 'Fundation der, i stedet for Octroien skal være gjeldende lov for Norges Bank, dersom dens Fond tilveiebringes ved tvungne Inskud', den fjerde loven ga regler for de ovennevnte tvungne innskudd dersom den situasjonen skulle bli aktuell, den femte loven ga regler og påbud om skatt for å sikre inndragning for makulering av kontanter fra det gamle pengesystemet, den sjette loven omhandl regler for å sikre kreditt gjennom lån og diskontering i en overgangsfase til det nye pengevesenet. Alle seks lovene ble sanksjonert 14. juni 1816.⁶

Som historikken senere viste, så var det Fundatien av 14. juni 1816, som kom til anvendelse. Fundatien var delt i seks kapitler som regulerte 'Grundforfatning', 'Innskuddene', 'Bankens Udlån', 'Midler og Penge', 'Bankens Bestyrelse', og 'de særskilte Bankens forundte .. Fordeler'. Fundatien ble grunnlaget for den egne norske

⁶ Borlaug, s.13

bank, og kom derfor til å stå i en særstilling som målestokk og vurderingstema for den senere vedtatte 'Lov om Norges Bank' av 1892.

I perioden fra 1816 til 1892 ble det vedtatt en rekke tilleggslover som regulerte pengevesenet og Norges Banks virksomhet. Etter min optelling ble det vedtatt i alt 16 lover, den siste i 1881, som het 'Lov av 8. juni 1881 nr 3, om tillegg til lov av 17. april 1875'.

2.2 Lovforarbeidene og realitetsbehandlingen fra 1884

Den 6. desember 1884 ble det nedsatt en bankkommisjon, bestående av ni medlemmer. Deres mandat var formulert til å

”.. afgive Betænkning og Forslag angående Spørgesmaalet om en Revision og kodifikasjon av den Norges Banks vedkommende Lovgivning..”⁷

Som nevnt ovenfor var det et omfattende antall lover som skulle gjennomgå med tanke på revidering og kodifikasjon av samtlige spredte bestemmelser om banken. Dette omfattende arbeidet kan forklare at det gikk hele to år fra kommisjonen ble nedsatt til den første innstillingen, Indst. O VIII, forelå i 1886.

Etter kommisjonens første innstilling i 1886, ble det innhentet høringsuttalelser fra bankens avdelinger, som bl.a. omfattet hvor bankens hovedsete skulle lokaliseres.⁸ Bakgrunnen for dette var at bankkommisjonen hadde delt seg i to like store fraksjoner, hvor den ene, inkludert formannen og dermed utgjorde flertallet, holdt på Trondhjem som fortsatt hovedsete for banken. Mindretallet stemte for flytting av hovedkontoret til Kristiania. Påfølgende lovforarbeid, Oth. Prp No 8, av 1888 har i lovforslagets § 13 bestemmelse om at hovedkontoret skal flyttes til Kristiania. Gjennomgang av

⁷ Oth. Prp. Nr. 8 av 1888, s. 1

⁸ Bilag til Oth. Prp Nr. 8

lovforarbeidene har vist at det skulle komme til å gå et systematisk skille mellom Oth. Prp og Indst. O i forarbeidenes lovutkast om § 13, og dermed i utredningenes standpunkt for og mot flytting av hovedkontoret.

Av lovforarbeider ble det utarbeidet til sammen fem odelstingsproposisjoner for årene 1888, 1889, 1890, 1891 og 1892. Det ble tilsvarende også utarbeidet fem innstillinger til odelstinget i disse årene.

Saken ble dog først realitetsbehandlet i 1890. Det ble her oppnådd konsensus angående § 13, der det ble vedtatt et forslag om flytting av hovedkontoret. Imidlertid kom det til en omfattende debatt om § 22, og ansettelseskompetansen tilknyttet den nyopprettede stillingen som 'Direktionens Formand' i Norges Bank. Debatten endte etter flere voteringer i en enstemmig odelstingsbeslutning, men denne ble forkastet av lagtinget. Med 16 mot 11 stemmer vedtok Lagtinget en anmerkning hvor § 22, 1. ledd, 1. punktum skulle endres til " Formanden i Direktionen ansættes af Bankens Represæntantskab",⁹ istedenfor at Direksjonsformannen i henhold til Odelstingsbeslutningen, skulle ansettes 'af Kongen, efterat Bankens Represæntaskab har havt Anledning til at udtale sig'. Ved sakens annen gangs behandling ble anmerkningen fra Lagtinget ikke vedtatt i Odelstinget. Tilsvarende ble heller ikke odelstingsbeslutningen vedtatt ved andre gangs behandling i Lagtinget. Saken gikk dermed til behandling av Stortinget i plenum. Voteringen over Odelstingets beslutning til Lov om Norges Bank ga 68 stemmer som stemte for beslutningen og 44 stemmer som stemte mot det samme, dermed ble det grunnlovsbestemte kvalifiserte flertall ikke oppnådd, og lovbeslutningen forkastet.

Det kan nevnes at Indst. O Nr. 99 av 1891, som en refleksjon av den omfattende debatten i 1890, kun besto av en henstilling om at saken ikke skulle tas under behandling av inneværende Odelsting. På tross av forslag fra forsamlingen om at saken likevel skulle kunne behandles på grunnlag av Oth. Prp. No 12 av 1891, ble det med 49 mot 35 vedtatt utsettelse av lovbehandlingen til neste stortingsperiode.

⁹ Besl. L No. 53, 1890

Stortingsperiodene var på denne tiden avgrenset til tre år, og inneværende stortingsperiode gikk fra 1889 – 1891.

Neste realitetsbehandling av loven kom derfor opp i 1892. Interessant nok kom det da opp til ny debatt om § 13. Dette førte til at 1890 – forhandlingenes konsensus ble, via en omfattende debatt, frafalt til fordel for en helomvending, i favør av Trondhjem, i spørsmålet om flytting av hovedkontoret. Derimot kom det ikke til ny debatt om den tidligere så omstridte § 22. Isteden ble § 22, om ansettelseskompetansen og avlønningen i forhold til øverste leder i Norges Bank, enstemmig vedtatt.

Lovarbeidet ble endelig avsluttet ved at Presidenten i Lagtinget den 2.april 1892, kunne stille forslag om votering over odelstingsbeslutningen angående en ny Lov om Norges Bank: ”Lovbeslutningen bliver som bifaldt ogsaa af Lagthinget paa Grundlovsmæssig Maade at oversende den norske Regjering.” Deretter kom voteringen hvor ”Præsidentens Forslag bifaldtes enstemmig.”¹⁰

Lov om Norges Bank ble sanksjonert av Kong Oscar på Stockholms Slott den 23. april 1892. Loven om Norges Bank trådte i kraft fra 1. januar 1893 og var gjeldende fram til ’Lov om Norges Bank og pengevesenet’ (sentralbankloven) ble vedtatt 24.mai 1985.

2.3 Mitt valg av tema

Under arbeidet med gjennomgang av lovprosessen knyttet til Lov om Norges Bank, har det framkommet både interessante og spennende funn.

Gjennomgående har det utpekt seg et særlig fokus på § 13, og dens omvekslende ferd gjennom lovarbeidet. Framheves må også § 22, som i motsetning til § 13, har vandret uforandret og udebattert gjennom alle proposisjoner og innstillinger, fram til den avgjørende debatten i 1890. Med en spissformulering kan § 13 karakteriseres som en

¹⁰ Forhandlinger i Lagthinget, 2.april 1892

treneringsfaktor gjennom lovarbeidets gang, mens § 22 tilsvarende spissformulert kan karakteriseres som en snublestein i oppløpet mot endelig vedtakelse av loven. Begge paragrafer kan derfor særlig knyttes til hovedproblemstillingen om hvorfor det tok åtte år fra Bankkommisjonen ble nedsatt til en ny Lov om Norges Bank ble vedtatt.

På bakgrunn av lovforarbeidene, og da særlig som følge av utvidet lesing om forhandlingene i 1890 og 1892, har det naturlig blinket seg ut to nødvendige dypdykk angående § 13 og § 22. Disse paragrafene står som nevnt i en særstilling på sin vei inn i 1892- loven. Det har særlig fenget vært interessant å se hvordan nettopp disse to paragrafer hver for seg kan kobles mot endring av Norges Banks stilling generelt, og spesielt mot endring i forholdet mellom Norges Bank og Regjeringen. Dette er relevant i forhold til min underproblemstilling om det kan ha vært politiske hindre fram mot vedtakelsen av loven.

Et særlig spørsmål har vært § 13 og § 22 relatert til Fundatien av 14.juni 1816. Allerede i Oth. Prp No 8 av 1888, uttalte kommisjonen at det på grunnlag av Fundatien ikke ville bli spørsmål om å forandre det innbyrdes forholdet mellom banken og staten; ” ... Kommisjonen forudsætter at der ikke bliver Spørgsmaal om at forandre selve Grundlaget for Bankens og Statens indbyrdes Forhold, ... ”¹¹ Dette utgangspunktet som ble markert tidlig, er også gjennomgående i lovprosessen. Dette er, i tillegg til andre drøftinger som er gjort, relevant for min underproblemstilling om eventuelle juridiske hindre for vedtakelsen av en ny Lov om Norges Bank.

Det kan på bakgrunn av undersøkelsene av bakgrunnen for §§ 13 og 22, reises spørsmål om ikke begge paragrafene på hvert sitt vis, også ga den første antydning om de brudd med Fundatiens iboende målsetting om at den ’eksekutive Magt’ skulle holdes utenfor bankens drift og virksomhet, som skulle komme. Dette bruddet er i vår tid manifestert i gjeldende lovgivning om Norges Bank, hvor det følger av § 2 at banken skal utøve sin virksomhet i samsvar med de økonomisk-politiske retningslinjer som er fastlagt av statsmyndighetene.¹²

¹¹ Oth. Prp. No 8 av 1888, s.2

¹² Lov om Norges Bank av 24. mai 1985 nr 28.

Det har videre under gjennomgangen av lovprosessen utpekt seg et tema med Grunnlovens § 76, som kan relateres til underproblemstillingen om strukturelle eller prosessuelle hindre for vedtakelsen av en ny Lov om Norges Bank.¹³ Dette tema ser jeg nærmere på i pkt 2.4

Mitt valg av tema har som følge av utforskning og fordypning i lovforarbeider og lovprosessen, blitt §§ 13 og 22.

2.4 Drøfting – Grunnlovens § 76

Det kan reises spørsmål om hvordan lovgivningsgangen etter Grunnlovens § 76 virket inn på vedtakelsen av Lov om Norges Bank. Dette spørsmålet kan avgrenses mot strukturelle eller organisatoriske hindre. Det fantes en lovgivende forsamling organisert i odelsting, lagting og plenum som hadde system for framsetting, utredninger, behandling og vedtakelse av lovforslag. Det framkommer i lovforarbeidene at lovprosessreglene om kvalifisert flertall i plenumsbehandling, jf Grunnlovens §76, kom til anvendelse i realitetsbehandlingen av lovutkastet i 1890, og at det fikk avgjørende virkning ved voteringen over en bestemt paragraf, § 22.

Det kan derfor reises spørsmål om hvordan Grunnlovens § 76 skapte vansker for den politiske beslutningsprosessen. Vurderingstema her er plenumsordningen og regelen om kvalifisert flertall for at Stortinget skulle være beslutningsdyktige.

Denne problemstillingen ble eksplisitt aktualisert under lovarbeidet i to konkrete tilfeller i løpet av lovarbeidet. Kronologisk skjedde dette først under behandlingen av § 13 i den aller første lovarbeidsperioden fra 1816. Det andre tilfellet, og mest relevant i forhold til loven av 1892, var under lovarbeidsprosessen i 1890 når § 22 hindret vedtakelsen av loven fordi det grunnlovsbestemte 2/3 flertall ikke ble oppnådd under

¹³ Dette tema drøftes i oppgavens pkt 2.4

plenumsbehandlingen i Stortinget. Jeg drøfter tema i forhold til de to paragrafer som peker seg ut i denne sammenheng; § 22, og deretter § 13.

På den ene side kan det sies at ordningen med behandling av lovforslag og lovutredninger i Odelsting og Lagting med påfølgende plenumsbehandling i et samlet Storting i de tilfellene det ble aktuelt, virket trenerende på lovarbeidet. Ordningen tok tid, og krevde mye ressurser i form av utredninger og komitearbeid i forkant av forhandlingene. At ordningen med plenumsbehandling virket ytterligere trenerende kan særlig hevdes i dette konkrete tilfelle, om behandlingen av en ny lov om Norges Bank. Her forelå det allerede en lang forhistorie med odelstingsproposisjoner, innstillinger og komitearbeid fra Bank-kommisjonen startet sitt arbeid i 1884, til saken kom opp til realitetsbehandling i Stortingets plenum via drøfting i Odelsting og Lagting i 1890. Det vil si et lovarbeid som så langt strakk seg gjennom seks år, uten at loven ble vedtatt.

På den annen side kan det sies at ordningen sikret et grundig lovforarbeid, og en dyptgående drøfting av et både aktuelt og prinsipielt tema. Dette var jo også Grunnlovens formål. Dette var en sikringsordning som særlig kom til anvendelse ved omstridte lover, eller omstridte enkeltparagrafer, som i dette tilfellet.

Under behandlingen av § 22 kom det til en langvarig odelstingsdebatt før forsamlingen landet en enstemmig odelstingsbeslutning om at ” Direktionens Formand ansættes af Kongen , efterat Repræsentantskabet har havt Anledning til at Udtale sig... ”. Denne beslutningen ble dog ikke bifalt av Lagtinget, som returnerte den til Odelstinget, med en konkret anmerkning om at § 22 burde lyde slik; ”Formanden i Direktionen ansættes af Bankens Represæntantskab.”¹⁴ Odelstinget endret likevel ikke sin beslutning. Etter 2. gangs behandling i Lagtinget, også der med negativ endringsrespons, kom da spørsmålet opp til plenumsbehandling i Stortinget. Der ble det som nevnt ikke oppnådd det grunnlovsmessige kvalifiserte flertall. Og en ny lov om Norges Bank ble av denne konkrete årsak ikke vedtatt i 1890.

¹⁴ Besl. L. No 53, 1890

På den annen side var det med bakgrunn i historikken i lovarbeidet med § 13 om lokalisering av hovedkontoret, åpenbart at Stortinget i tidligere plenumsbehandlinger hadde unngått den situasjon at forsamlingen ikke ble beslutningsdyktig. Dette skjedde konkret under debatten om lokalisering av Norges Banks hovedkontor; ”at dersom der ikke kunde vindes to Trediedele Stemmer for de i Forslag bragte steder, hvor Bankens Hovedsæde skulde være, saa skulde Spørgsmaalet derom ved ny Votering avgjøres med simpel Pluralitet.”¹⁵ Her var med andre ord situasjonen den at Stortinget voterte over hvorvidt simpelt flertall skulle være nok til å kvalifisere en lovbelutning. Dette forslaget fikk flertall under voteringen. To ganger fikk et simpelt-flertalls forslag anvendelse i 1816. Den første gangen når Stortinget behandlet Octroien av 14.juni 1816, om den frivillige Norges Bank, og den andre gangen når denne lovbeslutningen senere ble forkastet, da Fundatien av 14. juni 1816 om den tvungne Norges bank ble behandlet.

På den ene ble det vedtatt at simpelt flertall skulle være nok for beslutningskompetanse i 1816, under behandling av først Octroien for Norges bank, og senere det samme ved behandlingen av Fundatien for Norges Bank. På denne bakgrunn kan det hevdes at grunnlovens regel om 2/3 kvalifisert flertall ble omgått ved plenumsbehandlingen i Stortinget.

På den annen side ble en slik simpelt-flertalls beslutning ikke engang aktualisert i 1890.

Det er relevant her at det gikk et skille mellom sakene som var til behandling i 1816 og 1890. I 1816 sto voteringen mellom to alternative lokaliseringer av hovedkontoret, og da det ikke ble oppnådd kvalifisert flertall for noen av alternativene, ble det gjort nye, særskilte voteringer over henholdsvis Christiania og Trondhjem. Sistnevnte fikk flest stemmer, og ble besluttet som lokalisering for Norges Banks hovedkontor. I 1890 var det kun spørsmålet om odelstingsbeslutningen skulle vedtas som lov eller ikke, som var gjenstand for voteringen. Stortingspresidentens uttalelse i plenum før voteringen i 1890 tydeliggjør premisene; ... ” Sagen (er) oversendt til Storthinget for at foretages til behandling i Plenum. Som man ved, skal det under èt afgjøres, om Odelstingets

¹⁵ Anhang, s.131

Beslutning skal Antages som Lov eller ikke. ... og der afstemmes over Beslutningen i sin Helhed, ved én votering, saaledes som det grundlovsmæssigen er paabudt.”¹⁶

På denne bakgrunn kan det sies at plenumsbehandlingen av § 22 fungerte som et prosessuelt hinder og skapte vanskeligheter for vedtakelsen av loven. På den annen side var paragrafene 13 og 22 særlig omstridte. Forsinkelsen i lovarbeidet som følge av plenumsbehandlingen i Stortinget, var derfor berettiget, og i samsvar med Grunnlovens formål om sikringsbehandling av i plenum av omstridte lovforslag. Som kjent ble Grunnlovens § 76 ble endret i 2007, slik at det nå ikke lenger finnes to-kammer ordning for lovbehandling.

2.5 Oppsummering

Grunnlaget for Norges Bank var Fundatien av 14. juni 1816. Fundatien sto i en særstilling blant de seks første lover om Norges bank- og pengevesen, og ble derfor målestokk og vurderingstema i lovarbeidet forut for den første helhetlige loven om Norges Bank av 1892. Lovarbeidet strakk seg over åtte år, loven ble likevel bare realitetsbehandlet i 1890 og 1892. Grunnlovens § 76 om plenumsbehandling kom til anvendelse i lovbehandlingen i 1890. Det kan hevdes at plenumsbehandlingen fungerte som et prosessuelt hinder og skapte vanskeligheter for vedtakelsen av 1892- loven. Paragrafene 13 og 22 var gjenstand for omfattende debatter. Forsinkelsen var derfor berettiget, og i samsvar med Grunnlovens formål.

¹⁶ Forh i Ot 1890, 29.mai s. 1077

3 Dypdykk i loven § 13: Debatten om lokalisering

3.1 Innledning

En problemstilling i lovforarbeidet som viste seg å skape et særlig sterkt og stadig tilbakevendende fokus i utredninger og debatter, var paragrafen som skulle bestemme lokaliseringen av Norges Banks hovedkontor; § 13. I det første utkastet til lov om Norges Bank, § 13 var formulert slik:

”Norges Bank har sit Hovedsæde i Kristiania. Desuden har Banken Afdelinger, hvor det er eller bliver bestemt.”¹⁷

I den endelig vedtatte lovteksten av 23. april 1892 har ordlyden blitt endret, og fastholdt gjentatte ganger til slik i § 13:

”Norges Bank har sit Hovedsæde i Trondhjem. Desuden har Banken Afdelinger, hvor det er eller bliver bestemt.”

3.2 Tretten flytteforslag i perioden 1816 - 1860

Forhistorien til den omstridte og omskiftelige paragraf 13 i 1892-loven startet lenge før den ved kongelig resolusjon nedsatte kommisjon av 6. desember 1884 startet sitt arbeid med

”... Betænkning og Forslaag angaaende Spørgsmaalet om en Revision og Kodifikation af den Norges Bank vedkommende Lovgivning...”¹⁸

¹⁷ Oth. Prp. Nr 8 1888, s. 52

¹⁸ Oth Prp No 8 av 17. januar 1888, s 1

Allerede i startfasen, dvs ved behandling av Octroien¹⁹ for den frivillige Norges Bank i 1816, fantes det sterke motstridende meninger om hvor bankens hovedkontor skulle ligge. Flertallet i hhv Odelsting, Bankkomite og Lagting stemte da for hhv Bergen, Trondhjem og Kristiania. Andre gangs behandling i Odelsting og Lagting ga ingen endring i beslutningene, og saken gikk deretter til plenumsbehandling i Stortinget. Først etter fire avstemminger, inkludert et vedtak om at simpelt flertall skulle være avgjørende i avstemmingen, i motsetning til det grunnlovsfestede/normalt påkrevde to tredjedelsflertall, ble det fattet en beslutning om at hovedkontoret skulle ligge i Kristiania.

Denne beslutning ble senere forkastet da Fundatien av 14.juni 1816²⁰ for den tvungne Norges Bank ble behandlet. Under lovbehandlingen ble det igjen nødvendig å la simpelt flertall være avgjørende for å lande en beslutning i saken. Med knapt flertall, 41 mot 38 stemmer, ble det avgjort at bankens hovedkontor skulle ligge i Trondhjem.

Denne beslutningen ble forsøkt endret i 1818, da Professor Olavsens stilte et begrunnet forslag om flytting av bankens hovedsete fra Trondhjem til Kristiania.

De framsatte argumentene i favør av Kristiania ble grundig debattert i bankkomiteen. Av disse kan framheves argumentene om Stortingets grunnlovsmessige tilsynsplikt i forhold til Norges Bank, Kristianas geografiske nærhet til myntproduksjonen på Kongsberg, samt antakelsen om en enklere logistikk i forhold til bankens transportbehov, med henvisning til at ”transporterne til og fra Trondhjem er lengere og bekosteligere.”²¹ Dog ble argumentet om Trondhjems geografiske beliggenhet som selvstendig argument og konkret fare for banken ”thi ... Nidelven let med Tiden (kan) foraarsage Trondhjems (og implisitt da også Bankens) Undergang”²² forbigått i stillhet av bankkommisjonen.

¹⁹ Anhang s.132

²⁰ L.c

²¹ Anhang s131

²² Idib s.131

Bankkomiteens flertall stemte for henleggelse av flytteforslaget. Det samme gjorde flertallet i Odelstinget, og forslaget om flytting av hovedkontoret ble dermed henlagt. Men et nytt lovforslag om flytting av hovedkontoret til Kristiania ble framsatt av Kaptein Mariboe i 1821. Bankkomiteen bemerket da bare ganske kort at forslaget var ubegrunnet, og at en flytting ville innebære større vanskeligheter på det tidspunktet, enn dengang, tre år tidligere da forslaget sist ble forkastet. Deretter ble forslaget ble med klart flertall henlagt. Det ble også i 1839, 1842 og 1845 framsatt forslag fra blant annet en tollkasserer Lange om at bankens hovedsete måtte flyttes fra Trondhjem til Kristiania. Ingen av disse forslagene fikk tilslutning fra Odelstinget.²³

I 1848 ble det derimot for første gang framsatt en kongelig proposisjon til ”Lov om Bankens Hovedsædes Forflyttelse fra Trondhjem til Kristiania.”²⁴ I denne anledning var det innhentet uttalelser fra samtlige bankadministrasjoner, som sluttet seg til forslaget. Også bankens Representation og Direktion hadde uttalt seg om at vektige grunner talte for å legge hovedkontoret for en ny bank til Kristiania. Bankkomiteens flertall støttet proposisjonen og innstilte på vedtakelse. I Odelstinget var det likevel Komiteens mindretall som seiret, da stemmegivningen endte med 39 mot 37 stemmer i favør av henleggelse av flytteforslaget.

Det samme gjentok seg i 1851. Bankkomiteens flertall gikk inn for flytting til Kristiania av bankens hovedsete, mindretallet gikk inn for henleggelse av lovforslaget, og Odelstingets avstemming gikk igjen i favør av mindretallet, og henleggelse av lovforslaget, med 41 mot 37 stemmer. Av stortingsreferatene framkommer det at praktiske hensyn stod sentralt og ble forsøkt ivaretatt under lovbehandlingen. Konkret ble dette gjort ved at Schweigaard under debatten stilte et betinget lovforslag om at Norges Bank for ettertiden skulle være forpliktet til å innfri sine sedler ved bankadministrasjonen i Kristiania.²⁵ Dette forslaget medførte to gangers resultatløs behandling i Odels- og Lagting, det vil si at forslaget ble bifalt av Odelstinget, men forkastet av Lagtinget, to ganger. Det ble derfor nødvendig med en etterfølgende

²³ Anhang, s 133

²⁴ Idib s.134

²⁵ Anhang, s. 134

lovbehandling av Stortinget i plenum. Imidlertid oppnådde ikke forslaget der det nødvendige grunnlovsmessige 2/3 flertall for å bli vedtatt.

En ny kongelig proposisjon om flytting av bankens hovedkontor ble igjen framsatt for Odelstinget i 1854.²⁶ I de innhentede erklæringene fra bankens avdelinger var meningene delte i forhold til den foreslåtte flyttingen av hovedkontoret til Kristiania. Bankkomiteens flertall stemte mot flytting. Odelstinget valgte imidlertid å gå for Bankkomiteens mindretall, og stemte dermed for flytting. I Lagtinget derimot, var det Ryghs forslag om henleggelse av lovbeslutningen som fikk flertall. Ved 2. gangs behandling i Odelstinget, fikk Lagtingets anmerkning om henleggelse av loven tilslutning av flertallet, slik at lovforslaget om flytting av hovedkontoret heller ikke denne gang ble vedtatt.

Også i 1857 ble en kongelig proposisjon om flytting av bankens hovedkontor forkastet av Odelstinget, også denne gang med knapt flertall. Stemmegivningen ga 42 mot 39 stemmer for henleggelse av lovforslaget.

Den samme kongelige proposisjon om flytting av bankens hovedkontor ble igjen framsatt i 1858, men også nå ble lovforslaget henlagt.²⁷ Argumentasjonen for lovforslaget var knyttet opp mot siste års krise-erfaringer og behovet for å ha bankbestyrelsen i Kristiania for å kunne ivareta de nødvendige beslutninger i denne type situasjoner med 'fornøden Hurtighed.' Argumentasjonen endret likevel ikke at resultatet ble det samme som fra foregående år. Lovforslaget ble henlagt, denne gang med enda knappere flertall, ettersom stemmegivningen endte med 42 mot 40 stemmer for henleggelse.

For siste gang i tidsperioden før 1886 ble en kongelig proposisjon om flytting av bankens hovedkontor til Kristiania framsatt i 1859. Odelstinget behandlet saken 2.mars 1860, gjennom en lengre debatt mellom på den ene siden Schweigaard og Borch som begge var for flytting, og på den andre siden åtte andre stortingsrepresentanter som var

²⁶ Anhang, s134

²⁷ Anhang, s.135

mot flytting. Debatten brakte likevel ikke nye argumenter for og imot flytting. Bankkomiteens flertall hadde gått mot flytting, og avstemningen i Odelstinget bifalt dette flertallet. Henleggelsen av lovforslaget ble denne gang gjort med klarere marginer enn foregående beslutninger, ettersom avstemningen endte med 49 mot 37 stemmer for henleggelse av lovforslaget.

3.3 Fortsatt Trondhjem i 1886

I perioden 1860 -1886 ble det ikke framsatt forslag om flytting av bankens hovedkontor fra Trondhjem til Kristiania.²⁸

På bakgrunn av de gjentatte beslutningene om fastholdelse av Trondhjem som hovedkontor for banken helt tilbake fra 1818 og fram til 1860, er det ikke overraskende at ”den ved Kongelig Resolution af 6te December 1884 til Revisjon af Lovgivningen om Norges Bank nedsatte Kommisjon”²⁹ i sin Innstilling med utkast til en ny Lov om Norges Bank i (daværende) paragraf 14 fastslo at

”Norges Bank har sit Hovedsæde i Trondhjem.”³⁰

Det skjedde dog ikke uten en debatt tilsvarende tidligere tiders engasjement. Kommisjonen valgte i sin innstilling først å kommentere § 14, 2. punktum:

”Desuden har Banken Afdelinger, hvor det er eller bliver bestemt.”³¹

Denne nye bestemmelsen hadde ikke tidligere vært debattert, og foranlediget heller ikke noen uenighet innad i bank-kommisjonen. Kommisjonen fastslo bare ganske kort at det var bestyrelsen i Norges Bank som både skulle avgjøre hvilke steder avdelinger kunne opprettes, og hvorvidt det skulle opprettes periodiske avdelingskontorer, dvs avdelinger

²⁸ Anhang, s.135

²⁹ Innstilling av 11.september 1886

³⁰ Ibid s.71

³¹ L.c

med begrenset virksomhet, slik det framkom av ”den Affatning §’en har faaet”³². Med dette ble det henvist til ordlyden i lovutkastets paragraf 29, 2. ledd: ”Ved Afdelingerne drives, forsaavidt ikke annerledes af Representantskabet i forening med Direktionen bestemmes, de samme Forretninger som ved Hovedsædet.”³³

Lovens system for å sikre Norges Bank med tanke på organisering av bestyrelsen generelt, og spesielt å sikre en god bestyrelse av banken, var et gjennomgående spørsmål i denne fasen av lovbehandlingen. Dette kom blant annet til uttrykk ved at spørsmålet om en enklere bestyrelsesform for de (eventuelle) periodiske avdelinger ble debattert. Kommisjonen avviste en enklere bestyrelsesform for disse avdelingene, under henvisning til at bankens forretningsvirksomhet likevel ble antatt å få slike dimensjoner at man ikke burde oppgi den garanti for driften som ville bli sikret gjennom samme valgordning og sammensetning av bestyrelsen som gjaldt for de ”...sædvanlige Afdelingsbestyrelser...”³⁴

Debatten fortsatte som vist nedenfor, ved den videre behandlingen av hovedbestemmelsen i § 14.

Fokus på bankens bestyrelse kom også opp som et gjennomgående tema ved argumentasjonen i forhold til daværende paragraf 14, 1. punktum om at Norges Bank (fortsatt) skulle ha sitt ’Hovedsæde’ i Trondhjem. Bankkommisjonen delte seg her i to like sterke fraksjoner for og i mot lovutkastets bestemmelse om at bankens hovedkontor skulle ligge i Trondhjem.

I tillegg til de foreslåtte reformer med hensyn til bankens virksomhet og fordeling av utbytte, var reformene som ble knyttet til nettopp bestyrelsen av banken, et av de argumenter som kommisjonens fraksjon mot flytting brukte for å begrunne sitt standpunkt. Dette fordi reformene ” hver for sig og alle til sammen avsvækkende de

³² Ibid s. 45

³³ Indstilling av 1886, s. 73 og 74

³⁴ Indstilling av 1886, s.45

Grunde, der i Almindelighed og ved foregaaende Leilighed, (dvs tidsperioden før 1886), er anbragte for Flytningen.”³⁵

Fraksjonen mot flyttingen kunne heller ikke se at erfaringene med hovedkontoret i Trondhjem tilsa noen endring av daværende situasjon. Tvert imot ble det framholdt at utviklingen med bedre kommunikasjoner talte *for* den bestående ordning, og sterkere enn før. Fraksjonen siktet her til kommunikasjonsformene post og telegraf, som sikret at finansielle, merkantile og industrielle nyheter ikke bare kom til Trondhjem, men også ”indens dagens Udløb er Europas Fælleseiendom.”³⁶ Denne nye situasjonen med andre kommunikasjoner ble ført som motargument til tidligere tiders implisitte argumentasjon for flytting av hovedkontoret fra utpost-plasseringen i Trondhjem, til hovedstaden Kristiania. I forlengelsen av dette framhevet fraksjonen mot flytting at nettopp avstanden til Kristiania ga avstand fra øyeblikkets press, at den sikret selvstendighet og ro, og dermed heller ga et godt grunnlag for refleksjoner og veloverveide handlinger.

Disse argumentene ble imøtegått av flyttetilhengerne med utgangspunkt i den ubestridelige situasjon at både bankens og hele landets interesser krevde at bankens hovedkontor måtte ligge der forretningslivet var mest utviklet, og hvor det ble antatt at banken ville få sine største og viktigste forretninger. Slik det var ”... gjort i alle fremmede Lande.”³⁷ Videre framholdt flyttetilhengerne at de anførte og påståtte avsvakkende argumenter om lovutkastet reformer, heller, og tvert imot, styrket kravet om at bankens hovedkontor måtte ligge i Kristiania. Dette fordi reformene ble antatt å gi grunnlag for en utvidet bankvirksomhet, hvor banken også skulle gripe kraftigere inn i nasjonens økonomiske liv, og derfor måtte plasseres der hvor ”... Nationens økonomiske Liv.. pulserer kraftigst og hvorfra det stærkest forgrener sig ud over det hele land”³⁸

³⁵ L.c

³⁶ L.c

³⁷ Indstilling av 1886, s.46

³⁸ L.c

Flyttetilhengerne medga at erfaringene med hovedkontoret i Trondhjem hittil ikke hadde gitt seg påtakelig uttrykk i forhold til ulempene ved denne plasseringen. Men det ble argumentert videre med at dette ikke skyldtes ordningen som sådan, men heller det faktum at det hadde vært rolige økonomiske forhold i de to siste menneskealdere. Videre ble det henvist til de mange lovforslag om flytting av hovedkontoret som hadde vært gjort i årenes løp, og videre at disse lovforslagenes skjebne godtgjorde at hovedkontorets plassering i Trondhjem ikke hadde vært alminnelig ansett som en tilfredsstillende ordning.

Med formuleringen 'Lovforslagenes Skjæbne' siktet fraksjonen her til at tidligere tiders stadige henleggelse av stadig nye lovforslag om flytting av hovedkontoret, hele tiden ble gjort med knappe flertall i avstemningene.

Kommunikasjonsmidlenes utvikling som argument for den bestående ordning ble avfeid med at kunnskap via post og telegraf aldri kunne erstattes av det inngående kjennskap til personer, ting og forhold som ble ervervet ved den daglige og umiddelbare kontakt. I tillegg ble det anført at post og telegraf generelt sett bare gjengir hva som har skjedd, og dermed ikke gir samme mulighet til "... baade at følge med og efter Omstændighederne gribe ind ledende og støttende, udjævnende og regulerende"³⁹ Denne henvisningen var knyttet opp til motfraksjonens egne velformulerte målsetting og argumentasjon om viktigheten av selvstendighet og ro som argument for hovedkontoret i Trondhjem.

I forlengelse av dette, ble det deretter argumentert mot at avstanden mellom hovedkontor og Kristiania i seg selv skulle tale for Trondhjem. At man skulle unngå øyeblikkets press i hovedstaden, som motfraksjonen hadde formulert det, kunne ikke endre flyttefraksjonens generelle utgangspunkt om at banken ville ledes best fra det stedet hvor den hadde størst virksomhet. På tross av at flyttetilhengerne erkjente eksempler på at 'Pengemænd' hadde tapt hodet og gjort feil i bedømmelsen av mål og midler, på et øyeblikks impuls, "... nettopp i Centrum av et lands Rørelse så kan man

³⁹ Indstillingen av 1886, s.47

ikke av den grunn holde hovedkontoret for landets eneste seddelbank borte fra dette sentrum. Det ville i så fall være som ”... at kaste ud Barnet med Badevandet.”⁴⁰

I tillegg til denne motargumentasjonen framhevet flyttefraksjonen at nærings- og forretningslivet hadde utviklet seg slik at lokaliseringen av hovedkontoret ville få enda større betydning, dette under henvisning til at hovedstaden ble sett som beste sted i forhold til tilgang på den beste kompetansen, og som stedet hvor de største forretninger ble gjort. Argumentene i så henseende ble belagt med utdrag fra den offisielle statistikk.

Andre pro-argumenter i forhold til flytting som ble vektlagt, var en imøtegåelse av tidligere tiders frykt for at det i krisetider skulle skje en forfordeling av begrensede lånemidler på bekostning av distriktene, dersom bankens hovedkontor ble lokalisert til Kristiania. Denne frykt ble forsøkt parkert ved å vise til at garantien mot forfordeling lå i valgordningen for bankbestyrelsen heller enn lokaliseringen av hovedkontoret. Videre ble det påpekt at vanskelighetene i ’onde tider’ ikke ville handle om fordeling av lånemidler, men heller om håndtering av forretningsverdenens krav og bankens disposisjoner vedrørende de konkrete betalingsmidlene, det vil si seddelmengden, og bankens metallbeholdning, både av myntproduksjon og utenlandsk valuta.

Disse argumentene ble av flyttefraksjonen på godt retorisk vis igjen koblet til motfraksjonenes egen formulerte målsetting om at banken skulle fungere som ”ledende og støttende, udjævnende og regulerende”⁴¹ i forhold til det økonomiske liv, gjennom argumentasjon for tilgang på beste kompetanse for å ivareta denne uttrykte, og felles målsetting for bankens funksjon. Flyttefraksjonen fant det derfor nødvendig at den avgjørende myndighet i bankens anliggender, det vil si bankens bestyrelse og hovedkontor, ble lagt dit hvor den forutsatte beste kompetansen og oversikt over tingenes tilstand var å finne. Konkret uttrykt ”...hvor det største Skjøn paa og Kjendskab til disse Ting staar til Valgkorporationens raadighed.”⁴²

⁴⁰ L.c

⁴¹ Indstilling av 1886, s. 45 og 49

⁴² Indstilling av 11.september 1886, s 49

Andre anførte innvendinger fra mot-fraksjonen, eksempelvis argumentet om at Kristiania, og dermed banken, var mer utsatt for 'Fiendehaand, Ildebrand og andre Ulykkestilfelde' enn Trondhjem, ble tilbakevist ved å henvise til at størstedelen av bankens gullbeholdning allerede ble oppbevart i Kristiania, og at en flytting av hovedkontoret i denne sammenheng derfor ikke lenger utgjorde noen økt risiko for de ovennevnte farer. Mot-fraksjonens generelle argument mot den sentraliseringen av landets funksjoner og administrasjon som en flytting av bankens hovedkontor ville medføre, ble imøtegått under henvisning til nødvendigheten av flytting for best å kunne ivareta både bankens "og det hele lands Interesser." ⁴³

Flyttetilhengernes argumentasjon munnet ut i et forslag til votering om at Trondhjem i paragraf 14 ble ombyttet med Kristiania. I tillegg ble det foreslått en overgangsbestemmelse i lovens kap VII som konkret anga hvordan hovedkontorets drift i Trondhjem skulle overføres til Kristiania og samtidig bli omlagt til avdelingskontor.

Overgangsbestemmelsen var praktisk orientert, og spesielt knyttet opp mot bankens bestyrelse, Representantskapet og 'Direktionens' forretninger. Bankkommisjonens innstilling av 1886 ble imidlertid ikke tatt opp til behandling på daværende Storting. Isteden ble situasjonen at Indstillingen av 1886 fulgte med som vedlegg til Oth. Prp No 8 av 17. januar 1888.

3.4 Høringsuttalelser innhentes for lovarbeidet i 1888

I det videre lovarbeidet ble det fra Told – og Finantsdepartementet, under ledelse av Statsråd Haugland, valgt å innhente høringsuttalelser fra Norges Banks 'Autoriteter', disse ble mottatt 24. mars 1887, og omfattet uttalelser fra samtlige "Afdelinger og kontorer, samt fra bankens Direktion og Repræsentantskab" ⁴⁴

⁴³ Indstilling av 1886, s. 49

⁴⁴ Bilag av 24.mars 1887 til Oth Prp No 8 av 17.januar 1888

Bankkommisjonenes utgangspunkt var at en gjennomgang av all gjeldende lovgivning om Norges Bank, med påfølgende revisjon og kodifikasjon var en nødvendig forutsetning for å imøtekomme 'udviklingens krav'. Fundatiens halvt kontraktmessige karakter ble ikke ansett til hinder for en slik kodifikasjon, ettersom kommisjonen hadde som uttrykt forutsetning, og begrensning i sitt mandat, ” ... at der ikke bliver Spørgsmaal om at forandre selve Grundlaget for Bankens og Statens indbyrdes Forhold..”⁴⁵ Lokaliseringen av bankens hovedkontor ble igjen et tema i lovarbeidet.

Departementet landet sitt lovforslag med å plassere bankens hovedkontor Kristiania. Det var tre grunner til at departementet valgte ikke å følge kommisjonens flertall (det vises her til at den ene av de to 'ligestærke Fraktioner' i kommisjonen, inkluderer leder av kommisjonen, som ved stemmelikhet har dobbeltstemme).

For det første ble betenkelighetene som kommisjonens flertall uttrykte i forhold til den økte sentraliseringen av landets viktigere 'Indretninger' som plasseringen av bankens hovedkontor i hovedstaden ville bidra til, anerkjent. Men disse generelle betenkelighetene måtte etter departementets syn vike for at banken best skulle kunne oppfylle sin oppgave som landets eneste seddelbank, og som ”... Hovedfaktor for Landets økonomiske Liv.”⁴⁶

For det andre kunne ikke departementet godta flertallets synspunkt om at avstand mellom bankens hovedkontor og hovedstaden ville gi mer 'Selvstændighed og Ro'. Tvert imot ble denne avstanden ansett til hinder for hurtige avgjørelser. I tillegg poengterte departementet at det heller var 'Selvstændighed og Indsigt' som måtte etterstribes for riktige avgjørelser. Særlig ble det fokusert på at selvstendighet i denne sammenhengen best kunne oppnås ved ”... Fuld Indsigt i og indgaaende Kjendskab til de Forholde, der kræver Afgjørelse.”⁴⁷ Og at denne innsikten best kunne oppnås ved å være i sentrum av begivenhetene, ikke i periferien.

⁴⁵ Oth Prp No 8, 1888, s.1

⁴⁶ Oth.Prp. No. 8, 1888, s. 23.

⁴⁷ Oth Prp No 8, 1888, s. 23

For det tredje fant ikke departementet å kunne vektlegge lokaliseringen av hovedkontoret for å unngå mulig forfordeling av lånemidler hos banken. Den beste sikkerhet mot dette ble isteden ansett å kunne ivaretas ved å utøve jevnlig kontroll med bankstyrelsen, og å 'hyppig' offentliggjøre bankens regnskapsoppgjør slik at allmenheten hadde mulighet for å følge bankstyrelsens disposisjoner, og ”øve Kritik.”⁴⁸

Som nevnt ovenfor hadde departementet innhentet høringsuttalelser fra bankens forskjellige avdelingskontorer.

Ikke alle bankens avdelinger tok opp spørsmålet om flytting av hovedkontoret i sine høringsuttalelser, bare seks av i alt femten høringsuttalelser tar opp spørsmålet om flytting av bankens hovedkontor. Det er nærliggende å anta at de av avdelingene som valgte å ikke kommentere lokaliseringen av hovedkontoret, var implisitt samtykkende til lovutkastet, eller ikke hadde noen føringer å formidle i forhold til tema.

For flytting var Christiania bankavdeling, et medlem av Kristiansands avdeling, Fredrikshald bankkontor, og Lillehammer bankkontor. Støtteargumentasjon i forhold til lokalisering til sentrum av den største kommersielle virksomhet (dvs hovedstaden), som forutsetning for kompetanse og handlekraft for bankbestyrelsen, ble av avdelingene gitt retorisk vekt, med bruk av ord som 'ubestridelig' og at det var 'ufattelig' om bankens bestyrelse skulle være 'henlagt til et andet Sted' ⁴⁹

Som nytt argument til støtte for flytting av hovedkontoret la Fredrikshald avdelingskontor inn en premiss angående ansettelse av fast administrerende direktør, samt at Norges Bank' overtagelse av Zahlkassens forretninger og regnskapshold, måtte antas å ha nær tilknytning til spørsmålet om flytting av hovedkontoret, og derfor muligens måtte sees forutsetningsvis i forhold til disse reformbestemmelsene; ”... og er maaske til dels baserede paa Tanken derom.”⁵⁰

⁴⁸ L.c

⁴⁹ Oth. Prp. Nr 8, 1888, s.23

⁵⁰ Oth, Prp Nr 8, av 17 januar 1888, Bilag s.16

Mot flytting var Drammens bankavdeling, flertallet i Kristiansands avdeling, og Bodø bankkontor. Heller ikke i høringsuttalelsene til støtte for Trondhjem framkom det nye argumenter, men det ble vektlagt både motvilje mot økt sentralisering, og at det ikke hadde vist seg noen ulemper med å ha hovedkontoret i Trondhjem.

Argumentene om 'Sælvstændighed og Ro' samt frykt for 'Øieblikkets Pres' fikk sin ubetingede og uttalte tilslutning fra Bodø bankkontor, som i tillegg viste til at lovutkastets § 22 om friere valg av medlemmer til representanskapet, ville sikre at hovedkontoret i Trondhjem også ville få tilgang til den beste kompetansen.

3.4.1 Videre utredninger i 1888 - Indst O VIII

Som det framgår ovenfor var Bankkommisjonens flertall for Trondhjem som plassering av bankens hovedkontor ikke til hinder for at departementet, i Oth Prp No 8, valgte Kristiania som hovedkontor for Norges Bank i sitt lovutkast.

På samme måte var departementets lovutkast ikke til hinder for at neste trinn i lovarbeidet, Indst O VIII, fra Næringskomiteen No 1, landet sitt lovutkast med en helomvending i (daværende) §12 : "Norges bank har sitt Hovedsæde i Trondhjem..."⁵¹

Majoriteten, syv av ni medlemmer i Næringskomiteen No 1, valgte å legge avgjørende vekt på at det ikke var gjort negative erfaringer med å ha hovedkontoret i Trondhjem, og at ulempene i forhold til redusert kompetansetilgang for bankens bestyrelse ville bortfalle, i og med reformeringen av bestyrelsen og valgordningen, konkret uttrykt "... Ansættelse af en (fast) administrerende Direktør ... samt Adgang til at vælge Repræsentanterne blant Bankkyndige Mænd udover hele Landet..."⁵² ovedinnvendingen for øvrig var at man burde unngå sentralisering til hovedstaden så lenge dette ikke 'med tvingende Nødvendighed kræves', dette vilkåret ble ikke erkjent som oppfylt av Næringskomiteen ift plassering av Norges Bank' hovedkontor.

⁵¹ Indst O VIII av 6.juni 1888, s. 27

⁵² Idib s. 8

Næringskomiteen No 1 støttet seg også på et antatt sterkt flertall blant bankens egne avdelinger for å beholde den daværende ordningen. Det ble vist til at bare tre avdelinger og ett enkeltmedlem hadde uttalt seg for Kristiania, mens tre avdelinger eksplisitt hadde støttet Trondhjem, og at de øvrige avdelinger hadde forholdt seg tause til kommisjonens forslag jf ” ... Taushed angaaende dette Spørgsmaal...”⁵³

Komiteens mindretall, ved Harbitz og Thorne, støttet seg på de tidligere framlagte argumentene til fordel for Kristiania. I tillegg definerte de motstanden mot sentralisering som et bihensyn, som i denne saken måtte vike for gevinstene ved ’tryk og kraftig Udvikling av vort hele Forretningsliv’.

Avslutningsvis ble tidligere tiders mange forslag om flytting av hovedkontoret, tatt til inntekt for at allmennheten ikke hadde vært fornøyd med valget av Trondhjem, og at plasseringen av hovedkontoret i Trondhjem i sin tid ble valgt ved ”En Tilfældighed.”⁵⁴

Imidlertid, på grunn av ”den fremskredne Tid”⁵⁵ ble denne velbegrunnede Innstilling til Odelstinget (Indst O VIII av 1888) ikke tatt under behandling av Stortinget i 1888.

3.5 Utsettelsesforslag ble vedtatt i 1889

’Finants- og Tolddepartementet’ framsatte derfor igjen en Odelstingsproposisjon til behandling, ”dog med enkelte ved den nævnte Komiteindstilling foranledigede Forandringer.”⁵⁶ Det som imidlertid heller ikke da ble endret var standpunktet i forhold til proposisjonens lovutkast paragraf 13, om hvor hovedkontoret skulle lokaliseres.

⁵³ L.c

⁵⁴ L.c

⁵⁵ Oth Prp No 9 av 23.februar 1889, s.1

⁵⁶ L.c

Til tross for at flertallet i Stortingskomiteen (Næringskomiteen No 1) ved siste behandling foreslo å beholde hovedkontoret i Trondhjem, henviste departementet isteden til tidligere anførte begrunnelser for flytting, og implisitt også bankens påkommende oppgaver, jeg viser her til at konklusjonen ble at departementet derfor ”... vedblivende anser denne (flyttingen) nødvendig for at Banken helt skal kunne fylde sin Oppgave.”⁵⁷ Departementet valgte dermed å fastholde sitt standpunkt fra fjorårets Oth Prp No 8, om flytting av Norges Banks hovedkontor til Kristiania.

På samme måte som departementet framsatte en ny proposisjon, utarbeidet Stortingets Næringskomite No 1, en ny innstilling over denne; Indst O III av 9.mai 1889.

I forhold til lovutkastet generelt, henviste komiteen til fjorårets avgitte innstilling, for å unngå unødvendige gjentakelser. Det må derfor ansees som et klart uttrykk for engasjement og prioritet av fokus, at komiteen gjenga fem og en halv side, inkl to sider statistikk, av fjorårets argumentasjonen om hvor bankens hovedkontor skulle ligge.

Komiteen antydte også at deres eget standpunkt hadde best demokratisk legitimitet, jf at de viste til sammenfall i standpunktet om flytting, både hos flertallet i Bankkommisjonen av 1884's Indstilling 1886, og hos flertallet i bankens avdelinger i de tidligere omtalte høringsuttalelser. Beslutningen om at hovedkontoret fortsatt skulle være i Trondhjem ble vedtatt med seks mot tre stemmer. Kristiania-tilhengerne Harbitz og Thorne hadde nå fått følge av Ihlen.

Dette endret likevel ikke at Næringskomiteen No 1, i sitt etterfølgende lovarbeid innstilling, Indst O III 1889, landet sitt forslag med slik ordlyd; ”Norges bank har sit Hovedsæde i Trondhjem...”⁵⁸

Under behandlingen i Odelstinget 15. juni 1889 framsatte imidlertid representanten Michelsen et utsettelsesforslag. Bakgrunnen var at den nye loven ville medføre ’overordentlige’ store forandringer på fire viktige hovedområder; økt omfang i seddelmassen, utvidelse av bankens virksomhet, forandringer i bankens administrasjon

⁵⁷ Idib s. 2

⁵⁸ Indst O III av 9.mai 1889, s 16

og en annen fordeling av bankens utbytte. Dette ville igjen kreve 'utførlig' utredning og diskusjon i Stortinget. Derfor mente han at det ikke kunne være gjennomførlig å ta lovarbeidet til behandling "... nu saalngt ude i Sessionen"⁵⁹. Til dette forslaget tok flere av representantene til motmæle. Deriblant representanten Arctander, som protesterte mot at forsamlingen skulle "... fortsette med denne Udsættelsestrafik ligeoverfor ethvert fuldt foreberedt Lovforslag, der kommer frem."⁶⁰ Også statsminister Sverdrup uttrykte beklagelse for det tilfelle at Loven om Norges Bank ikke skulle komme til behandling inneværende år. Andre igjen kommenterte det praktiske merarbeidet en utsettelse til neste år ville medføre.

Da saken ble tatt opp til votering fikk Michelsens utsettelsesforslag likevel flertall med 60 mot 21 stemmer.

3.6 Lovens behandling i Odelsting og Lagting i 1890

I utkast til lov i Oth Prp No 16 av 17. januar 1890, utarbeidet av Finants- og Tolldepartementet, ble lovteksten i § 13 igjen endret til "Norges Bank har sit Hovedsæde i Christiania. Desuden har Banken Afdelinger, hvor det er eller bliver bestemt."⁶¹

Dette standpunktet valgte departementet, under ledelse av statsråd Rygh, dermed å videreføre. Dette tross for at flertallet i Storkomiteene, både i 1888 og 1889 stemte for å beholde bankens hovedkontor i Trondhjem.

Argumentasjonen fra departementet angående §13 var i 1890 knyttet opp mot endringen i den totale organiseringen av bankens bestyrelse, som ble foreslått i 1890-utkastet til Lov om Norges Bank, i Kap IV, spesielt §§ 20 – 23. Formålet med denne endringen var

⁵⁹ Forhandlinger i Ot. 15.juni 1889, s.691

⁶⁰ L.c

⁶¹ Oth. Prp No 16 av 17. januar 1890, s.18

todelt; for det første å sikre en sterkere ledelse av banken fra 'Direktionen', for det andre å konsentrere den administrative myndighet til bestyrelsen ved hovedkontoret i banken. På denne bakgrunn framholdt departementet ift §13 at det er "endmere Paakrævet, at Direktionen har sit Sæde i Christiania, hvor den har lettest for at følge Bevægelserne i det hele lands Forretningsliv og de beste betingelser for at bevare overblikket over Pengemarkedets Vexlinger."⁶²

Statsrådets medlemmer, med ett unntak, statsråd Bonnevie, tiltrådte 17. januar 1890 Finans- og Tolldepartementets forslag, Oth Prp No 16 med utkast til ny Lov om Norges Bank. Interessant er det at allerede 29. januar, ifølge 'Udskrift af Protokoll' fra statsråd på Stockholms Slott samme dato, framkom at Statsråd Bonnevie som hadde anført at "han ikke har fundet seg overbevist om Nødvendigheden af den foreslaaede Flytning af Bankens Hovedsæde fra Trondhjem til Kristiania..."⁶³ hadde fått følge i sitt standpunkt av statsråd Furu.

3.6.1 Indstilling O III i 1890

Dette er igjen interessant fordi neste lovforarbeid, Indstilling O I av 17.mars 1890, utarbeidet av Stortingets Næringskomite No 1, i sitt lovutkast §13 presenterte Trondhjem som 'Hovedsædet' for Norges Bank. Mindretallet Bonnevie og Furu hadde dermed fått følge av flertallet i Næringskomiteen i sin motstand iforhold til flytting av hovedkontoret til Kristiania. Komiteens flertall sluttet seg med seks mot tre stemmer til komite -innstillingene fra 1888 og 1889 som hadde konkludert med at bankens hovedkontor fortsatt skulle lokaliseres til Trondhjem. De tre som stemte mot Trondhjem, og dermed var for flytting av hovedkontoret til Christiania, var representantene Siebelhausen, Harbitz og Ihlen.

Komiteen viste deretter til, og gjenga i sin helhet, argumentasjonen for og imot flytting av hovedkontoret som var gjort i tidligere proposisjoner og komiteinnstillinger, før den

⁶² Oth PrpNo 16 av 17.januar 1890, s.2

⁶³ Ibid s 16 b

kort bemerket at to av Regjeringens medlemmer samme året hadde erklært seg som tilhengere av at Trondhjem ble beholdt som lokalisering for bankens hovedkontor.

Som en følge av denne flertallsbeslutningen, foreslo også komiteen at §§49 og 50 ble omformulert slik at ordlyden ble i overensstemmelse med (tilsvarende) § 48 fra fjorårets komiteinnstilling. Denne bestemmelsen gjaldt praktisk administrering angående ansettelse av ledelsen i banken, og var dermed en overgangsbestemmelse ved lovens ikrafttredelse. Næringskomiteens mindretall derimot sluttet seg uten bemerkninger til departementets og proposisjonens lovforslag.⁶⁴ Flertallsbeslutningen gjorde at lovutkastets § 13 i Indst O III munnet ut i en nok en ordlyd om at plassering av bankens hovedkontor fortsatt skulle være i Trondhjem.

3.6.2 Behandling i Odelstinget i 1890

Denne innstillingen ble behandlet i Odelstinget fra 17. til 19. april 1890. Debatten rundt §13 var langvarig og strakk seg over to dager. Det ble i forhandlingene ikke framført nye argumenter for og imot flyttingen av hovedkontoret, men engasjementet og antall talere var likevel stort. Representantene ba om ordet 34 ganger ifølge min opptelling. Samt at noen av talerne holdt ordet over atskillig tid, eksempelvis kan nevnes at representanten Giebelhausen hadde ordet to ganger over ti spalter, pluss en gang over syv spalter. Han var i godt selskap med representantene Arctander, Astrup, Schweigaard og Nielsen som alle holdt ordet over fem til syv spalter, samt saksordfører og Statsråd Rygh som var på banen to ganger, begge ganger med innlegg over fem spalter.

Selv om argumentene ikke var nye, manglet det ikke på talemateriale. Dette kan, som vist nedenfor, antas å ha hatt avgjørende betydning for voteringen senere. Forhandlingene kan dekkende beskrives med et sitat fra representantens Jenssens innlegg: ” Der er fra forskjellige Hold paa en så fyldig og uttømmende Maade fremholdt det urimelige i Flytning av Bankens Hovedsæde fra Trondhjem, hvor det nu i snart ¾ Aarhundrede har

⁶⁴ Indst.O I av 17.mars 1890, s 9

været, at jeg forsaavidt har litet at tilføie; det er iallefald vanskeligt at kunde undgaa Gjentagelser.”⁶⁵

Forhandlingene endte med Arctanders likeså dekkende ord i hans sluttinnlegg: ” ... jeg finder, at Debatten har taget lang nok Tid alligevel – jeg vil ikke forhale den yderligere.”⁶⁶

Som ovenfor nevnt var argumentasjonen ikke ny, men debatten fikk likevel avgjørende betydning for avgjørelsen om plassering av hovedkontoret for Norges Bank. Voteringen i Odelstinget endte for første gang i favør av ”Kristiania”, med 49 mot 35 stemmer.

Loven om Norges Bank ble tross beslutningen i Odelstinget, likevel ikke vedtatt i 1890. Etter landing av den omfattende debatten om lokaliseringen av hovedkontoret, ble det også en langvarig debatt om lovens § 22, som angikk ansettelse av ’Direktionens Formand’. Da Odelstingets beslutning til Lov ble oversendt Lagthinget, ble det der om § 22, ikke flertall for odelstingsbeslutningen, og saken ble isteden returnert Odelstinget med en anmerkning fra Lagthinget. Denne anmerkningen ble ikke bifalt av Odelstinget, likeså lite som Odelstingets fastholdelse av beslutningen ble bifaldd av Lagtinget ved andre gangs behandling. Ved den påfølgende plenumsbehandlingen i Stortinget, som følge av to gangers resultatløs behandling i Odels – og Lagting, ble det ikke oppnådd det grunnlovsbestemte 2/3 kvalifiserte flertall, som var nødvendig for å kunne vedta loven.

3.7 Henlagt lovbehandling i 1891

Ettersom lovbehandlingen heller ikke i 1890 resulterte i ny lov om Norges Bank, ble det i 1891 igjen framsatt et lovforslag, ref Oth Prp No 12 av 13. januar 1891, utarbeidet av ’Finants- og Tolddepartementet’ under ledelse av statsråd Rygh. I 1890 var det som nevnt ovenfor paragraf 22 som veltet vedtak av loven.

⁶⁵Forhandlinger i Odelthinget 17.april 1890, s 189

⁶⁶ Ibid s.191

Departementet gjorde i 1891 rede for beslutningen om ikke å gjøre dissens i forhold til de punkter av loven hvor forrige års Odelstingsbeslutning atskilte seg fra forrige proposisjon, Oth Prp No 16 av 17. januar 1890. Bakgrunnen for beslutningen er at dissenspunktene framsto som mindre vesentlige, målt opp mot de fordeler en ny lov om Norges Bank ville medføre. En lov som med departementets egne ord ble omtalt som ”... den saa længe drøftede og saa stærkt paakrævede nye Banklov...”⁶⁷

Det ble derfor i 1891 framsatt en Oth. Prp No 12, av 13. januar, med Kongelig Resolusjon av 24. januar 1891, angående en ny Lov om Norges Bank. Denne bygde i det vesentligste på Bankkommisjonens Indstilling. Lovutkastet som fulgte med proposisjonen fastholdt fra foregående år i § 13 at bankens hovedkontor skulle lokaliseres til Kristiania.

Proposisjonen ble imidlertid ikke tatt til behandling i Stortinget. Dette fordi forhandlingene i Odelstinget 30. juni 1891 angående den kongelige proposisjon til Lov om Norges Bank, startet ut med Næringskomiteens No 1's Indstilling O nr 99, som i absolutt korthet gikk ut på to punkter. For det første at ' Den kongelige Proposisjon til Lov om Norges Bank', ikke skulle tas under behandling på 'indeværende Odelsting', og for det andre, som en naturlig forlengelse av det foregående, at foredraget ”fra G. R. Reiss om Norges bank og dens Anliggender, henlægges.”⁶⁸

Disse to punktene utløste en debatt som, i henhold til min optelling, omfattet 35 innlegg. Representanten Thorne framsatte et motforslag om at saken likevel skulle behandles, og at den da skulle behandles på grunnlag av Oth. Prp. No 12. og representanten Nielsen satte fram et forslag om at saken skulle sendes tilbake til næringskomiteen No 1. Engasjementet var sterkt, argumentene var dog ikke nye, og den alternative voteringen resulterte i at Indstillingens første punkt om ikke-behandling av

⁶⁷ Oth Prp No 12 av 13.januar 1891

⁶⁸ Forh. I Ot.30. juni 1891

saken, ble vedtatt med 49 mot 35 stemmer. Deretter ble Indstillingens andre punkt om henleggelse av ”Forestilling fra G. R. Reiss”⁶⁹ vedtatt enstemmig.

3.8 Siste runde i 1892

I 1892 ble Oth. Prp No. 9 av 12. februar framsatt til behandling. Ved denne anledning kom § 13 igjen i fokus, og departementet gikk tilbake på 1891-årets lovforslag som igjen var i samsvar med Odelstingsbeslutningen fra 1890, om Kristiania. Departementet fant det likevel ”ufornødent her at levere en fornyet Begrundelse af dette Standpunkt. ... (det var) tilstrækkeligt at henwise til ... (hva) Bankkommisionens Flertal i saa Henseende er gjort gjældende.”⁷⁰ Lovutkastets § 13 ble deretter foreslått endret til at hovedkontoret skulle lokaliseres i Trondhjem.

I Indst. O. II av 16. mars 1892 ble det etter et kort historisk tilbakeblikk, spesielt med tanke på de ’utførlige debatter’ om § 13 under realitetsbehandlingen i 1890, før Næringskomiteen No 1 poengterte at ”Det her foreliggende Spøragsmaal er i tidligere Propositioner og Indstillinger ligesom under forhandlingene i Thingene bleven så udførlig udredet, at saavel Flertal som Mindretal i det væsentlige kan henholde seg til, hva tidligere er anført.”⁷¹ Interessant er det at som utslagsgivende faktor for flertallets konklusjon ble framhevet at den ’mere ledende Rolle’ som Kristiania- tilhengerne ønsket for Norges Bank, ble parkert under henvisning til at Norges Bank oppgave heller var av regulerende karakter. Videre ble det framhevet at Norges Banks virksomhet i omfang likevel var så mye mindre enn de private bankenes virksomhet, at det ikke kunne begrunne en flytting av hovedkontoret fra Trondhjem til Kristiania. Argumentasjonen angående § 13 ble avrundet med at komiteens flertall valgte ’paa det bestemteste holde paa’ at hovedkontoret skulle forbli i Trondhjem.

⁶⁹ Ibid s. 924

⁷⁰ Oth. Prp. No 9 av 12. februar 1892, s. 3

⁷¹ Indst. O. II av 16. mars 1892, s.4

Til tross for en åpenbart uttømt argumentasjonsmengde i sakens anledning, viste likevel disse utredningene igjen det sterke engasjementet i forhold til lokaliseringen av bankens hovedkontor. Tydelig framkommer også datidens frykt for en økt sentralisering av Norges institusjoner til hovedstaden Kristiania. Dette kan vel igjen kobles opp mot innføring av det nye styringssystemet som ble innført med parlamentarismen i 1884. Relevant her er den administrative arbeidsfordelinga mellom Regjering og Storting, noe som kan sies å bli reflektert inn i Norges Bank styringsrom gjennom at formannen i Direksjonen ble valgt av Kongen (Regjeringen), mens de andre medlemmene i Direksjonen og Representantskapet ble utnevnt av Stortinget.

Gjennomgående var fokus på at Norges Bank skulle ha en selvstendig og uavhengig stilling i forhold til staten, og med de betydelige mindre forhold som var den gang, spilte åpenbart den geografiske nærheten til Regjering og Storting inn som en viktig, og uønsket, faktor ved frykten for sentralisering av også bankens hovedkontor.

Under behandlingen av § 13 i Odelstinget, 24. mars 1892 er det derfor ikke overraskende, alt ovenstående tatt i betraktning om § 13 stadige omvekslende ferd gjennom lovforarbeidene, at det ble stilt et motforslag om at Trondhjem skulle ombyttes med Kristiania. Representanten, og komitémedlemmet Anker grunnga sitt forslag over fem spalter, og engasjerte med dette komiteens ordfører, Biene, til et ti spalters innlegg. Ytterligere ni talere engasjerte seg også med lange innlegg, hvorav siste taler, Jørgen Knudsen, kom med et sukk i forhold til hele formiddagens forhandlinger om at spørsmålet om § 13 syntes "... at være det viktigste Punkt i hele Loven, ialfald det, som bringer den største Interesse frem."⁷² Han hadde vært inne på tanken om å komme med et utsettelsesforslag, men landet isteden sitt innlegg med å poengtere at det retteste nå var med 'en gang at votere for Bankens Flytning'.

I Odelstinget 24 mars 1892 ble det deretter en avsluttende og alternativ votering, mellom 'Trondhjem' og 'Kristiania', denne ga flertall til det første alternativ med 47 mot 37 stemmer. I Lagtinget 2. april samme år ble §13 igjen særskilt fokusert, da Komitémedlemmet Harbitz så seg "... nødt til at foreslaa, at ordet 'Trondhjem'

⁷² Forh i Ot 24.mars 1892, s. 44

ombyttes med 'Kristiania'. Han valgte likevel å ikke starte en debatt, men henviste til odelstingsforhandlingene om saken. Det samme gjaldt for Statsminister Steen, som likevel benyttet anledningen til å markere sin motstand mot flyttingen av hovedkontoret slik: ” Jeg ser i dette Forslag (sistnevnte av Harbitz’) en Begyndelse eller ialfald en Fare for, at det er en Begyndelse til en Forandring af Bankens Karakter, hvortil jeg ikke vil yde mit Bidrag.”⁷³

Ved den påfølgende og endelige voteringen over § 13, ble Harbitz’s forslag med 16 stemmer ikke vedtatt. Dette satte en sluttstrek for lovforarbeidene og slutt punkt i forhold til § 13 i den nye Lov om Norges Bank.

3.9 Etterspill i 1896

Fire år senere ble det likevel vedtatt en Lov av 27. juli 1896 om Norges Bank – angående flytting av hovedkontoret. Loven trådte i kraft fra 1. januar 1897, og Kristiania avdeling gikk fra da av over til å være hovedkontor, og Trondhjems status ble endret til avdelingskontor.

Denne loven satte en endelig sluttstrek for den lange og sterkt engasjerende kampen mellom flyttetilhengerne og motfraksjonen. Siden den gang har lokaliseringen av Norges Bank’ hovedkontor vært uforandret.

3.10 Drøfting – systematiske skillelinjer i debattene?

Det kan på bakgrunn av den langvarige debatten om hvor hovedkontoret skulle lokaliseres reises spørsmål om det gikk noen systematiske skillelinjer i debatten. Problemstillingen blir da om lovforarbeidene synliggjør en slik systematikk. Og i tilfelle slik, hvordan systematikken kan ha gitt virkning for lovarbeidet.

⁷³ Lagthinget 2. april 1892, s. 3

Gjennomgang av lovforarbeidene viser at det allerede i 1888 festet seg et skille i utredningene med tanke på flytting av bankens hovedkontor. Dette skillet startet med at bankkommisjonen delte seg i to fraksjoner. Mindretallet stemte for flytting av hovedkontoret til Kristiania, og dette standpunktet nedfelte seg senere i de Oth. Prp som ble utarbeidet. Tilsvarende nedfelte det seg i de Indst O som ble utarbeidet, et gjennomgående standpunkt for fortsatt lokalisering av hovedkontoret i Trondhjem. Et unntak i skillelinjene her kom opp ved behandlingen av lovforslaget i 1890, hvor det ble flertall for flytting av hovedkontoret til Kristiania.

Lovforarbeidene synliggjør derfor et systematisk skille i flyttespørsmålet.

Videre kan dette gjennomgående skillet i flyttespørsmålet antas å ha sammenheng med at Oth. Prp' – ene ble utarbeidet av finansdepartementet, som var lokalisert i Kristiania. Indst. O ble utarbeidet av næringskomiteen på stortinget, og var som sådan sammensatt av representanter fra forskjellige partier, og – mer relevant – at representantene var valgt inn på Stortinget fra forskjellige byer og valgkretser i hele Norge. Det er derfor nærliggende å tro at Storningskomiteen, som gjennomgående fastholdt Trondhjem, kan ha vært sterkere motivert av distriktpolitiske hensyn enn departementet. Departementet igjen, som forfattet lovforslagene i favør av Kristiania, hadde sikkert sterkere tilknytning til Kristiania.

Det kan også antas å ha relevans at departementet som var Regjeringens utøvende organ, også var nærmest til å argumentere politisk for at hovedkontoret burde ligge i Kristiania. Og tilsvarende kan det antas at argumentet om bankens selvstendige stilling vs den utøvende makt hadde større gjennomslag i Storningskomiteen, framfor i departementet.

De praktiske hensyn ble anført i debatten. På den ene side ble disse argumentert med i favør av Kristiania, og eksempelvis en forutsatt bedre tilgang på de best kvalifiserte personer til drift av hovedkontoret. På den andre side ble dette argumentet tilbakevist under henvisning til at det var viktigere å unngå en sentralisering av alle landets viktige

funksjoner og administrasjon til Kristiania, og at det dessuten fantes kvalifiserte personer til drift av hovedkontoret også i Trondhjem.

Med unntak av enighet om Kristiania som lokalisering av hovedkontoret i 1890, kan det sies å ha vært et fastlåst standpunkt på begge sider i flyttespørsmålet. Dette inntrykket forsterkes og bekreftes ved helomvendingen i flyttespørsmålet i 1892. Da ble det ny debatt, og ny votering som endte med flertall for at bankens hovedkontor fortsatt skulle driftes fra Trondhjem,

Det kan ikke utelukkes at denne helomvendingen hadde sammenheng med beslutningen om at øverste direktør i banken skulle ansettes av Kongen. Dette fordi flere av representantene koblet disse to tema sammen.⁷⁴ Det er nærliggende å anta at representantene som i utgangspunktet var negative til Kristiania, og hadde bekymring for bankens selvstendige stilling der, fikk økt motstand mot flytting av hovedkontoret til Kristiania som følge av debatten og beslutningen i Regjeringens favør ved behandlingen av spørsmålet om ansettelseskompetansen i § 22.

Konklusjonen blir derfor at det systematiske skillet i spørsmålet om lokaliseringen av bankens hovedkontor ga virkninger inn i lovbehandlingen, konkret ved at beslutningen om flytting av hovedkontoret ikke ble nedfelt i Lov om Norges Bank av 1892.

Som tidligere vist ble det senere likevel tatt besluttet om flytting av hovedkontoret, men da i en enkeltsåttende lovbeslutning avgrenset til dette spørsmålet. Lov av 27. juli 1896 om Norges Bank, flytting av hovedkontoret.

3.11 Oppsummering § 13

Paragraf 13 omhandler lokaliseringen av bankens hovedkontor, og var gjenstand for omfattende debatt allerede fra starten av lovarbeidet, hvor bankkommisjonen delte seg i to fraksjoner for og imot flytting. Representantenes fastlåste standpunkt i

⁷⁴ Se mer om dette i Kap 4 om § 22.

flyttespørsmålet var gjennomgående i hele lovarbeidet. Både distriktspolitiske hensyn og prinsipielle argumenter knyttet til bekymring for bankens selvstendige stilling versus Kongen var bakgrunnen for motstanden mot flytting av hovedkontoret til Kristiania. De praktiske fordeler med hovedkontoret lokalisert i nasjonens økonomiske sentrum var blant pro-argumentene for flytting. Det ble oppnådd enighet om Kristiania under lovbehandlingen i 1890. Denne beslutningen ble forkastet etter en helomvending under lovbehandlingen i favør av Trondhjem i 1892. Gjennom hele lovprosessen gikk det et systematisk skille mellom odelstingsproposisjonenes standpunkt for Kristiania, og innstillingene til odelstingets standpunkt for Trondhjem, i spørsmålet om flytting av hovedkontoret. Gjennom lovbeslutningen i 1892 ble det vedtatt at hovedkontoret fortsatt skulle være i Trondhjem.

I 1896 ble det i en særskilt lov likevel besluttet å flytte hovedkontoret til Kristiania.

4 Dypdykk i loven § 22: Debatten om ansettelseskompetansen

4.1 Debattene

Lovutkastets paragraf 22 hadde i sin helhet slik ordlyd:

”Formanden i Direktionen beskikkes af Kongen. Han ansettes med en gjensidig Opsigelsesfrist af 6 Maaneder, dog saaledes, at han strax kan fjernes mot Udbetaling af Løn for den nævnte Tid. Han maa ikke indehave nogen anden lønnet stilling, heller ikke drive nogen Handels- Fabrik- eller Bankvirksomhed. Hans Lønning bestemmes af Storthinget efter Forslag af Kongen. De øvrige Direktører vælges af Storthinget for en Tid af 6 Aar. Halvdelen aftræder hvert 3die Aar. Desuden vælges hvert 3die Aar 3 Suppleanter.”⁷⁵

Denne § 22 ble gjenstand for en omfattende debatt i 1890, både i Odelstinget, Lagtinget og til slutt i Stortingets plenum.

⁷⁵ Indst O I av 17. Mars 1890

Det var særlig ordlyden i § 22, 1. ledd, 1. punktum som utløste et sterkt engasjement hos de mange som tok ordet i debatten under forhandlingene i Odelstinget i april 1890. Det reelle spørsmålet som ble debattert var hvorvidt kompetansen til å ansette formannen i Direksjonen skulle ligge hos Kongen, eller hos bankens representantskap. Denne fasen av lovarbeidet resulterte i tre voteringer kun knyttet opp mot denne delen av paragrafen. Det kan sees som et uttrykk for det sterke engasjementet at det dessuten ble nødvendig å votere over både rekkefølgen og voteringsmåten i forhold til de alternative forslag som ble reist i løpet av debatten.

Representantene som engasjerte seg i debatten hadde forskjellige utgangspunkt for sin argumentasjon for og mot at Norges Banks øverste leder skulle ansettes 'af Kongen', det vil si Regjeringen. Hovedskillelinjen i argumentasjonen gikk mellom de som argumenterte prinsipielt, og de som argumenterte ut fra et praktisk hensiktsmessighetshensyn. Den prinsipielle fronten ble anført av representanten John Lund, som fikk følge av representanten Konow. Motdebattantene var, i tillegg til finansministeren Rygh, hovedsakelig medlemmer av næringskomiteen, som besto av formannen S. Nielsen, representantene Langeland, Ameln, Harbitz, Giebelhausen, Ihlen og Vinje. I en særstilling i debatten står representantene John Lund og C. Berner, som i løpet av debatten begge satte fram alternative forslag til Næringskomiteens lovutkast § 22, for votering under av forhandlingene.

Jeg velger å behandle debatten om § 22 og påfølgende problemstillinger som kan reises der, sammenfallende med argumentasjonen hos representantene, og knytter dette til de alternative forslagene som kom opp i løpet av debatten.

4.1.1 'Kongen eller Repræsentantskabet' § 22, 1.ledd, 1. punktum

Ordlyden som ble debattert var: 'Formanden i Direktionen beskikkes af Kongen.'

Argumentasjonen hos representantene tok utgangspunkt i problemstillingen om hvem som skulle ha myndighet til å ansette den administrerende direktør for Norges Bank, og motiverte fram tre alternative løsninger på denne problemstillingen som ble aktualisert i debatten.

For det første var det næringskomiteen's lovutkast i Indst O I, "Formanden i Direktionen beskikkes af Kongen."⁷⁶ For det andre kom det opp forslag fra representanten John Lund; "Formanden i Direktionen ansættes av Bankens Ræpresentantskap."⁷⁷ Og det tredje alternativet var representanten C. Berners forslag og Næringskomiteens under debattens endrede innstilling til § 22; "Formanden i Direktionen beskikkes af Kongen, efterat Ræpresentantskapet har havt Anledning til at udtale sig"⁷⁸

Det nærliggende spørsmål og naturlige utgangspunkt her er hva som var årsak til denne debatten?

Bakgrunnen for lovforslaget, § 22, 1. ledd, 1. punktum, var at banken på den ene side ikke tidligere hadde hatt en fast ansatt 'Formand i Direktionen' og at dette var ansett som en avgjørende nyvinning for organiseringen av Norges Banks virksomhet. Konkret uttrykt av statsråd Rygh slik: "Alle, som har været med ved Banklovgivningens Revisjon, har været enige om, at Hovedpunktet i Loven, det er Ansættelsen av en Bankchef, en Mand som skal stå i Spidsen for Overledelsen, og som kan ofre sig udelte for dette Arbeide."⁷⁹

Men på den annen side var det like åpenbart at det hos representantene også var et sterkt, og tungtveiende, fokus på de politiske maktfordelingsspørsmålene. Det har formodningen for seg at dette fokuset speiler dette forholdet, noe som igjen har

⁷⁶ Indst O I av 17. Mars 1890, s. 17

⁷⁷ Forh i Ot. 18. April 1890, s. 230

⁷⁸ Ibid s. 236

⁷⁹ Forh. Ot. 1890, s. 230

sammenheng med innføringen av et nytt politisk styringssystem, parlamentarismen i tiden etter riksrettdommene i 1884.

Disse to hovedfokus, nyorganisering av bankens administrasjon og forholdet mellom statsmakten og banken, kolliderte i spørsmålet om hvem som skulle ha ansettelsesmyndigheten i forhold til øverste leder i Norges Bank. Argumentasjonen gikk i hovedsak på to tema. Det ene var hensynet til å få den best mulige person til oppgaven, og det på en praktisk orientert og mest hensiktsmessig måte. Det andre var hensynet til bankens selvstendige stilling i forhold til den utøvende statsmakten spesielt, og også forholdet mellom Norges Bank og staten generelt.

Representanten John Lund fokuserte utelukkende på de prinsipielle motforestillingene ved lovforslagets § 22, 1.ledd, 1. punktum. Han påpekte at det var "... første gang i Bankens Historie, at man er gået til et saa vigtigt Skridt som at Norges Storthing overgiver noget af sin Myndighed til Regjeringen; ... dette er meget betænkligt –"⁸⁰. Han knyttet betenkelighetene, det vil si risikoen for reduksjon av bankens selvstendige stilling, også til det forhold at hovedkontoret muligens ville bli flyttet til hovedstaden. Lovforslaget ville øke derfor øke Regjeringens innflytelse på Norges Banks disposisjoner og drift. John Lund konkluderte med at den mest nærliggende konsekvens av hans resonnement ville være at ansettelsesmyndigheten burde ligge hos Stortinget. Av praktiske årsaker ville nok dette være uhensiktsmessig, og konklusjonen ble isteden at han bebudet at han ville framsette et alternativt forslag om at øverste bankdirektør skulle ansettes av bankens representantskap. Antydningen om et alternativt forslag ble imidlertid betinget av uttalt støtte for hans synspunkt i saken.

En problemstilling blir etter dette hvilke argumenter talte for og imot at Kongen versus Bankens representantskap skulle ha ansettelsesmyndigheten?

Komitéformannen S. Nielsen begrunnet sin prinsipielle enighet med Lund om at ansettelsesmyndigheten av administrerende direktør var foreslått å overføres til Kongen,

⁸⁰ Forh. Ot. 1890, s. 228

dvs den ”eksekutive Magt”.⁸¹ Han påpekte at hans tilslutning til denne formuleringen var basert på praktiske grunner, og ikke prinsipielle. Niensens hovedinnvending mot å legge beslutningsmyndigheten om valg av administrerende direktør til representantskapet, var at den person som skulle være øverste leder i banken ville framstå med et dårligere fundament enn de andre direktørene. Disse var jo valgt av nasjonalforsamlingen, mens den administrerende direktør da implisitt bare ble valgt av representantskapet.

Ansettelsen av bankens øvrige direktører i Norges Bank var regulert i lovutkastet’s § 22, 2. ledd: ”De øvrige Direktører vælges af Stortinget for en Tid af 6 Aar. Halvdelen aftræder hvert 3die Aar. Desuden vælges hvert 3die Aar 3 Suppleanter.”⁸² På denne bakgrunn var det at Nielsen valgte å slutte seg til komiteens flertall, om at utnevnelse av den administrerende direktør måtte legges til Kongen. Likevel konkluderte han sitt innlegg med å framheve at han fortsatt var i tvil i denne saken, og dersom det skulle komme flere uttalelser i en annen retning, ville han ikke utelukke å forlate komiteens flertallsbeslutning.

På tross av denne i utgangspunktet prinsipielle støtten fra Næringskomiteens leder, S. Nielsen, kom den reelle støtten og tilslutningen til John Lunds varslede forslag, fra representanten Konow.

Konows utgangspunkt var å trekke linjen fra det prinsipielt uriktige ved at Stortinget skulle fastsette direktørlønningen etter forslag fra Kongen, til det like prinsipielt uriktige i at Kongen skulle ha ansvar for utnevnelsen av den administrerende direktøren i banken. Han støttet seg her på Bankfundatien av 1816, og framholdt at det gikk som en rød tråd der at den utøvende makt ikke skulle ha noe å gjøre med bankens anliggender. Men også Konow mente at praktiske hensyn tilsa at Stortinget ikke hadde ansvar for ansettelsen. Hans konklusjon ble derimot at Representantskapet i banken derfor var beste alternativ. Han avsluttet sitt innlegg med å erklære sin tilslutning til det forespeilede, og ovenfor omtalte, forslaget fra John Lund. ”Jeg agter altsaa i Tilfælde et sådant Forslag bliver fremsat, at stemme for det.”⁸³

⁸¹ Ibid s.229

⁸² Indst. O I av 17.mars 1890

⁸³ Ibid s.229

John Lund definerte de praktiske hensyn som småhensyn i saken. Argumentet om Norges Banks' beste interesser, ble imøtegått med at bankens interesser best ble ivaretatt gjennom at Stortinget som representerte det norske folk, skulle forbli den eneste med innflytelse over den viktige institusjonen som Norges Bank var.

Andre reelle argumenter som kom opp i debatten var *de politiske hensyn*. På den ene side ble det anført av Rygh at det viktigste var å få en tilfredstillende bemanning av posten som administrerende direktør i banken. Det var derfor viktig, og eksplisitt uttrykt, at forsamlingen burde unngå å trekke inn de politiske maktfordelingsspørsmålene. På denne bakgrunn framstår Rygh som praktisk motivert, heller enn prinsipielt fokusert i spørsmålet om ansettelse av øverste bankdirektør. Rygh poengterte også at alle som hadde deltatt i banklovarbeidet var enige om at den nye lovens hovedpunkt var ansettelsen av en øverste banksjef, og at denne posten krevde særlige kvalifikasjoner.⁸⁴ Rygh støttet seg her på S. Nielsen som også hadde framhevet at stillingen måtte besettes av en som kunne la ledelsen av Norges Bank bli en livsgjerning. Derfor var det av spesielt stor viktighet å kunne velge fritt blant de beste krefter som måtte melde seg, og at valget ikke ble hindret av utenforliggende hensyn. Han mente rette instans til å gjøre det beste valget måtte være Kongen. Han støttet seg her på historikken i saken, ved å vise til at denne løsningen ville være i samsvar med tidligere proposisjoner og komitéinnstillinger. Det var de saklige hensynene som måtte være avgjørende, og Rygh viste til at andre som hadde gransket saken gjennom komitéarbeid, også hadde landet på denne løsningen. Her inkluderte han også komiteformannen, S. Nielsen, som ”viserlig ikke har Tilbøyelighed til at berøve Storthinget en Magt, som ellers kunde henlægges til det...”⁸⁵

Konow vektla også de politiske hensyn. Han støttet finansministeren med tanke på betydningen av § 22, vanskelighetene med å få stillingen tilfredsstillende besatt, og at det ville kreves særlig god lønn for å rekruttere de beste krefter. Men Konow imøtegikk

⁸⁴ Ibid s.230

⁸⁵ Ibid s. 230

Rygh angående de politiske hensyn, han mente de politiske hensyn nettopp ville slå gjennom dersom Regjeringen fikk ansettelsesmyndigheten. Han argumenterte for sitt synspunkt om at bankens representantskap, som var valgt for å ivareta bankens interesser, og som sto utenfor enhver befatning med politikk, derfor var best egnet til å ansette den riktige mann til posten. Konow poengterte at risikoen for utenforliggende politiske hensyn ikke var absolutt, men var like stor, etter hans oppfatning, enten ansettelsen ble lagt til Stortinget eller Regjeringen, konkret uttrykt; ”Jeg vil ikke paastaa, at det vil være saa, men det vil kunne siges ialfald med samme berettigelse ligeoverfor Regjeringen som ligeoverfor Storthinget.”⁸⁶ Han konkluderte med at alle de hensyn som Rygh hadde framholdt til fordel for at valgkompetansen skulle ligge hos Kongen, talte for at man burde gi bankens representantskap ansettelsesmyndigheten i denne saken.

Det ble også fokusert på *premissene* for at ansettelseskompetansen skulle ligge hos Regjeringen. Langelands utgangspunkt var at det prinsipielt riktige var at valgkompetansen i forhold til øverste bankdirektør i Norges Bank skulle ligge hos Stortinget. På tross av dette, så var det sakens praktiske hensyn som fikk gjennomslag hos ham. Langeland spørsmål var om bankens representantskap var bedre egnet til å ansette øverste direktør i banken. Hans svar var at den ordningen også ville ha sine vanskeligheter, uten at han utdypet dette konkret. Basert på de prinsipielle vurderingene i saken, var det for Langeland avgjørende at innstillingen i favør av Regjeringen, også innebar klare premisser. Disse var at utnevnelsen ville skje etter foredrag i statsråd, at den ville skje i full offentlighet og med konstitusjonelt ansvar, samt at stillingen ikke var på åremål, den kunne med andre ord sies opp når som helst. I tillegg framhevet Langeland den garanti han mente lå i det faktum at den utnevnte bankdirektør for Norges Bank kunne bli suspendert av representantskapet. Langelands konklusjon ble at på tross av det prinsipielt uriktige i at ansettelsesmyndigheten nå var lagt til Kongen, hadde ikke Stortinget, med bakgrunn i de ovennevnte premisser, eller med ”saadanne Magtmidler” i behold⁸⁷ som Langeland uttrykte det, reelt gitt fra seg noen makt.

⁸⁶ Ibid s. 230

⁸⁷ Ibid s. 231

Et sammenfallende argument med at ansettelsen ville skje 'under fuld Ofentlighed og konstitusjonelt Ansvar', kom fra komitemedlem Giebelhausen, som framholdt at stillingen var av så 'overmaade stor Betydning og Viktighed' at den burde inn i embetsverket, og på den måten bli sikret drøfting i Statsrådet.

John Lund framholdt at på tross av det konstitusjonelle ansvar knyttet opp til ansettelsen, var det mange forhold som ikke kunne ivaretas på denne måten, og som ville ha stor innflytelse på bankens virksomhet, og dermed den maktstilling som Stortinget etter hans oppfatning burde ha.

S. Nielsen framhevet det konstitusjonelle ansvar som lå i enhver ansettelse av en tjenestemann ansatt av regjeringen. Han vektla også at det stortingsvalgte representantskapet hadde suspensjonsrett. Han la til grunn at det samme representantskap ville bli hørt før noen ble ansatt i stillingen.

Konows holdning til disse premissene var motsigelsen i argumentasjonen. På den ene side ble det vektlagt at det Stortingsvalgte representantskapet i denne sammenheng skulle fungere som en garanti og betryggelse gjennom sin suspensjonsmyndighet. På den annen side konkludert med at det samme representantskap ikke skulle få ansettelsekompetansen. Han reiste spørsmålet om ikke betryggelsen ville bli forsterket dersom representantskapet også fikk tillit til at de ikke bare kunne fjerne en direktør når det var nødvendig, men at de også i samsvar med de beste hensyn kunne ansette personen til denne posten. Han poengterte at det ellers ville framstå som en "Besynderlighed" og en "Særegenhed ved Bankloven dette, at etablere en Tilstand, hvorunder den ene Myndighed kunne ansætte ham, og den andre midlertidig fjerne ham."⁸⁸

Amelns utgangspunkt var premissen om at representantskapet ville fungere som høringsinstans for regjeringen. Konkret uttrykt; "Man antager, at Representantskabets Erklæring vil indhentes, før Beskikkelse foregaar;.." ⁸⁹. Ameln støttet næringskomiteens

⁸⁸ Ibid s. 232

⁸⁹ L.c

innstilling og premiss om et samsvar mellom ansettelsesmyndighet og avskjedsmyndighet; ”hans Afskjedigelse antages ogsaa at maatte skje ved Kongen,”⁹⁰ Ameln støttet seg også på komiteens premiss om at regjeringens befatning i saken skulle være avgrenset mot eventuell suspensjon av direksjonens leder; ”han må kunde suspenderes af sine nærmeste Foresatte, Repræsentantskabet,”⁹¹ Fra komiteens side hadde det ikke vært ansett som nødvendig å lovfeste premissene om avskjed og suspensjon.

Det ble videre argumentert med at *flyttingen av hovedkontoret* også var relevant når man skulle avgjøre hvor ansettelseskompetansen skulle ligge ved valg av direktøren i Norges Bank.

For Langeland, som i komiteen hadde stemt mot flytting av hovedkontoret fra Trondhjem til Kristiania, ville dette ha styrket hans prinsipielle tvil om at beslutningsmyndigheten i ansettelsesspørsmålet skulle legges til Kongen. Langeland koblet hovedkontorets beliggenhet og ansettelseskompetansen hos Kongen, som et tungtveiende motargument i saken. Men på tross av denne økte grunn til tvil, poengterte han at de praktiske hensyn her var så utslagsgivende at han likevel, til tross for flytting av hovedkontoret, måtte fastholde flertallsbeslutningen i komiteen.

John Lund støttet Langelands forsterkede tvil grunnet flytting av hovedkontoret. John Lunds og Langelands underliggende felles bekymring var Norges Bank’s risiko for en mindre selvstendig stilling. Konkret uttrykt gjennom den økte adgang for innflytelse på banken fra Regjeringens side, som ville oppstå når hovedkontoret ble plassert i samme by. Og gjennom at ansettelseskompetansen i forhold til administrerende direktør i banken, skulle legges til Regjeringen. Bekymringen gjaldt innflytelsen både i forhold til direktøren, og bankens virksomhet generelt.

På den ene side viste debatten tydelig at *den prinsipielle tilslutning* til representanten John Lunds forslag var gjennomgående i komiteen. Dette framkommer klart både fra

⁹⁰ L.c

⁹¹ L.c

komiteens medlemmer i løpet av debatten, og også av historikken, eksempelvis i premissene bak forslaget om en ny Lov om Norges Bank i Indst. Nr 1 for 1889 som Komitemedlemmet og representanten Ameln viste til under debatten; ”... det synes at være principmessig riktigst at han (Direktøren) vælges af Stortinget , ligesom de øvrige Bestyrelsesmedlemmer. ”⁹²

På den annen side var det tydelig at *de praktiske hensyn* til fordel for Kongen som ansettelsesmyndighet fikk størst gjennomslag i komiteen. Stortingets antall, 114 representanter, og implisitt da vanskelighetene for en så stor forsamling å enes om en kandidat til stillingen, ble reist som innvending. Men også de praktiske målsettinger knyttet til denne øverste posten i Norges bank ble trukket fram, nemlig det å skaffe beste ’Mand’, en som kunne ’ofre sig udelt’. Det framkom også en sterk motivasjon for å tilby særlig ’gode Vilkaar’, til denne krevende og forutsatt lite attraktive stillingen, som ville komme til å bli utsatt for ’overordentlig megen Kritik’ som Statsråd Rygh poengterte i debatten.

Oppsummeringsvis kan det derfor framholdes at de avgjørende argumentene på den ene side var prinsipiell motstand mot overføring av Stortingets makt til regjeringen, samt at Bankfundatien representerte generelle skranker mot slik maktoverføring. På den annen side var det avgjørende argument at praktiske hensyn for å få en best mulig ansettelsesprosess og målet om best kvalifiserte person til stillingen måtte overstyre de prinsipielle betenkelighetene og slike politiske hensyn.

4.1.2 ”den av Hr Berner udkastede Reningsplanke”, § 22, 1.ledd,1.punktum

Det tredje alternativet som kom opp til votering under debatten var som nevnt C. Berners forslagom at direksjonens formann skulle ansettes ’... af Kongen, efterat Represæntskabet har havt anledning til at udtale sig..’

⁹² Forh i Ot 1890, s. 232

Berners utgangspunkt for å framsette lovforslaget var debatten rundt de to andre alternativene. Eksempelvis argumenterte Giebelhausen mot at representantskapet skulle ansette direktøren, det vil si lederen av direksjonen, på lik linje med andre betjenter i Norges Bank. Dette ville nemlig sette direktøren i en uønsket og skjev stilling i forhold til direksjonen. At lederen av direksjonen skulle kunne velges av sine egne, framsto åpenbart ikke som riktig for flere av debattantene, og fikk liten tilslutning i Odelstinget i 1890. Konow imøtegikk argumentasjonen om representantskapet som en påstått 'lavere Autoritet', og som derfor ikke burde ha ansettelsesmyndigheten, da han retorisk reiste spørsmålet om den myndighet som skulle fordele forretningene mellom direksjonens leder og de øvrige direktørene ” ... er dog vel ikke en lavere Autoritet?”⁹³ Han påpekte videre at ettersom representantskapet skulle ha suspensjonsrett i forhold til direksjonens leder, så talte også dette mot karakteristikken om lavere autoritet.

Imidlertid var C. Berners anliggende å sette fokus på representantskapet som en høringsinstans og dermed deres uttalingsrett i forhold til beslutning om ansettelse av direksjonens leder. På den ene side ga han sin tilslutning til at den premiss var av 'Viktighed' og på den annen side påpekte han at hvis denne premissen var den alminnelige oppfatning i forsamlingen, så burde premissen derfor nedfelles med 'bestemte ord i loven'. Hans innlegg munnet derfor ut i det her innledningsvis refererte konkrete lovforslag.

Langeland ga sin tilslutning til C. Berners lovforslag. Det samme gjorde S. Nielsen og de øvrige komitémedlemmer; Ameln, Harbitz, Giebelhausen, Ihlen og Vinje. På denne bakgrunn oppsummerte president Schweigaard de siste uttalelsene til at forslaget kunne betraktes som tiltrådt av komiteen.

Representanten John Lund tok dette som en bekreftelse på at komiteen nå erkjente det prinsipielt uriktige i det forslag de opprinnelig hadde kommet med i sin innstilling, og kom i den anledning med aen bemerkning om at komiteen derfor iløpet av debatten krøp ”... op paa den av Hr Berner udkastede Redningsplanke.”⁹⁴ Han avsluttet sin

⁹³ Forh i Ot 1890, s 233

⁹⁴ Forh i Ot 1890, s.234

argumentasjon med prinsipalt å fastholde sitt eget forslag om at ansettelsesmyndigheten skulle ligge hos representantskapet, men også at han subsidiært kunne ”... måtte gå med paa det af Hr. Berner framsatte Forslag”.⁹⁵

Betegnende for temperaturen i debatten er det at det ble nødvendig å votere over rekkefølgen og voteringsmåten for de forslagene som skulle voteres. Resultatet ble da at det ble votert særskilt over C. Berners forslag etter voteringen over John Lunds forslag. Resultatet av denne voteringsmåten ble at C. Berners redningsplanke ble enstemmig vedtatt, og at Næringskomiteen No 1's opprinnelige lovforslag aldri rakk fram til votering.

På tross av enstemmigheten ved voteringen i Odelstinget ble ikke den nye Lov om Norges Bank vedtatt i 1890. Dette fordi som tidligere vist, Odelstingets beslutning ikke ble bifalt av Lagtinget, og fordi den påfølgende behandlingen i Stortingets plenum ikke ga det nødvendige kvalifiserte flertall.⁹⁶ Sett på bakgrunn av debatten av § 22, og den påfølgende tautrekkingen mellom Odelsting og Lagting, kan det i ettertid likevel hevdes at John lunds karakteristik av Berners lovforslag som redningsplanke var en god betegnelse. Neste gang loven kom opp til behandling, i 1892, ble nemlig odelstingsbeslutningen om § 22 fra 1890, i tråd med 'redningsplanken', vedtatt uten ny debatt verken i Odelsting eller Lagting.

4.1.3 'Aflønning' § 22, 1. ledd, siste punktum

Spørsmålet om hvilken myndighet som skulle ha lønningskompetansen i forhold til øverste Direktør i Norges Bank kom også opp til debatt under forhandlingene. Ordlyden i Komiteens innstilling var slik;

”Hans Lønning bestemmes af Stortinget efter Forslag af Kongen.”

⁹⁵ L.c

⁹⁶ Se om dette i kap 2, Lovprosessen.

Argumentasjonen mot Næringskomiteens lovutkast ble anført av Statsråd Rygh. Han påpekte at tidligere tiders tilbakelagte praksis, i 1830-årene, hvor Stortinget bestemte lønningene for bankfunksjonærene, ble avvirket fordi Stortinget i 1839 fant at dette var 'uriktig'. Stortinget ville derfor ikke ville ha noen befatning med lønnsfastsettelsen i Norges Bank. Norges Bank var en privatbank, organisert som et aksjeselskap. Rygh hevdet at Bankens midler tilhørte aksjonærene, og at statsstyrelsen derfor ikke hadde noen disposisjonsrett over disse. Komiteens påberopelse av analogi med Hypotekbanken som begrunnelse for statsstyrt lønnsfastsettelse også i Norges Bank, ble av Rygh karakterisert som så svak at den var "aldeles forsvindende"⁹⁷. Hypotekbanken var eid av staten, i motsetning til Norges Bank som var eid av aksjeeierne. Staten kunne derfor ikke disponere over bankens midler uten å overskride grensen for aksjonærenes eiendomsrett. I tillegg til aksjonærenes eiendomsrett argumenterte Rygh med at det heller ikke ville være overensstemmende med bankens selvstendige stilling, om Stortinget gjennom lov skulle få rett til å disponere bankens midler. Videre påpekte han manglende samsvar mellom § 22 om ansettelse av direksjonens formann, og lønnsfastsettelsen i denne sammenheng og § 27 om pensjonering av bankdirektøren, ettersom det i førstnevnte tilfelle var foreslått at lønnen skulle bestemmes av Stortinget, etter forslag fra Kongen, mens forslagsretten til pensjon i § 27 var lagt til bankens representantskap. For å oppnå konsekvens i loven, burde forslagsretten i begge disse tilfeller bli lagt til samme myndighet, implisitt Kongen. Rygh viste at det i tilfelle avskjedigelse vil være Kongen som har slik beslutningsmyndighet, ettersom ansettelsesmyndigheten allerede lå der, i henhold til lovforslagets § 22. Dette var de generelle betenkeligheter Rygh så ved forslaget om at Stortinget skulle fastsette direktørenes lønninger, eller som han spissformulerte det, at Stortinget på denne måten skulle gis rett til å "bevilge af Bankens Midler"⁹⁸. I tillegg påpekte han risiko for uønskede konsekvenser som at Staten, les Stortinget, gjennom en slik første presedens, kunne tenkes å tillegge seg bestemmelsesrett også over bankens øvrige midler. Ryghs argumentasjon var prinsipielt orientert. På tross av at beslutningsmyndigheten i denne konkrete saken, lønnskompetansen, ble uttalt å ikke ha

⁹⁷ Forh i Oth. 18 april 1890, s.227

⁹⁸ Ibid s.227

særlig stor betydning, så ville det likevel stride mot det etablerte forholdet mellom banken og staten, dersom Stortinget skulle tillegge seg en slik beslutningsmyndighet.

Næringskomiteens innstilling og argumentasjon ble ført i ordet av komiteens formann S. Nielsen. Utgangspunktet var at eksisterende banklovgivning, og spesielt ikke Fundatien av 1816, var til hinder for at lønningene igjen skulle kunne fastsettes av Stortinget. Han viste her til at Stortinget i de første årene etter vedtakelsen av Fundatien praktiserte denne ordningen, og at Stortinget i 1821, kommenterte at det var en naturlig ting at Stortinget bestemte lønningene. Denne praksis ble videreført fram til 1830. Argumentasjonen om å trå aksjonærenes private eiendomsrett for nær, ble imøtegått ved å vise til at det var bankens representantskap selv i 1830, som framholdt at det burde fastsettes som endelig regel at Stortinget skulle fastsette lønningene. Denne prinsipielle holdningen fra bankens representantskap måtte vike for praktiske og økonomiske hensyn i 1833, konkret gjennom at representantskapet da mente at lønningene måtte forhøyes. På denne bakgrunn ble det framlagt forslag fra komiteen om at representantskapet skulle ha beslutningsmyndighet i ”saa Henseende”⁹⁹. Dette ble da også vedtatt av Stortinget. Nielsen poengterte det som betegnende at til tross for at aksjeeiernes tillitsmenn og forsvarere var enig i det prinsipielle standpunkt om at stortinget skulle fastsette lønningene, så ville det samme representantskap ha rett til selv å øke lønningene, ettersom de mente at Stortinget her var altfor tilbakeholden økonomisk. Denne konkrete argumentasjonen mente Nielsen ikke kunne anføres mot å tillegge lønnskompetansen til Stortinget i 1890, ettersom Stortinget neppe ville være ”altfor kneben i sine Bevilgninger ligeoverfor de af Storthinget valgte Embedsmænd..”¹⁰⁰ Flertallet i Næringskomiteen No 1 hadde landet på at det var tidsmessig å vende tilbake til en ordning som alle berørte parter opprinnelig var enige om. Nielsen anførte ikke særlige ulemper ved ordningen om at representantskapet hadde beslutningsmyndigheten i forhold til fastsettelse av direktørenes lønninger. Men den prinsipielt riktige ordning måtte være at ”... at den Myndighed, som vælger Tjenestemænd, ogsaa maa bestemme Tjenestemændenes Aflønning.”¹⁰¹

⁹⁹ Forh. Ot 1890, s.228

¹⁰⁰ ibid s.228

¹⁰¹ L.c

Han vektla også at Fundatien av 1816' iboende målsetting om at nasjonalforsamlingen, som nasjonenes representant, skulle ha innflytelse på bankens anliggender. Dette ble i Fundatien uttrykt gjennom at alle virkelige tjenestemenn, det vil si direktører, administratorer, bestyrere og representanter, skulle velges av Stortinget. Tidligere forsøk på å få denne ordningen av beslutningsmyndigheten endret hadde strandet. Det avgjørende argument framført av næringskomiteens formann var at lønnskompetansen må følge ansettelseskompetansen.

Representanten Reimers fokuserte på det prinsipielt uriktige i at stortinget skulle disponere over bankens midler. På tross av praksisen i 1830-årene fastholdt Reimers at det var utvilsomt at denne ordningen var prinsipielt feil. Stortinget hadde ikke anledning til å disponere over bankens midler i andre henseender, og det var ingen reelle grunner til at disposisjonsretten skulle være annerledes hva angikk direktørlønningene. Reimers var prinsipielt uenig med S. Nielsens argumentasjon om at den som ansetter direktøren også skulle fastsette lønnen. Komiteens påberopte analogi med Hypothekbanken i denne argumentasjonen, ble avvist med henvisning til at Hypothekbanken var statseid, og at staten dermed disponerte over egne midler. Analogien var heller ikke relevant, ettersom Hypothekbanken ikke hadde noe representantskap, og at det derved ikke var annen mulighet enn at Kongen eller Stortinget måtte bestemme lønningene. På tross av disse prinsipielle motargumentene gikk han ikke mot en enstemmig komiteinnstilling ved å stille et alternativt forslag, eller å kreve avstemming mot innstillingen på dette. Men også han, som representanten Lund, understreket at dette gjaldt bare "i allefall for tiden."¹⁰²

Langeland kommenterte bare kort at han anså komiteens innstilling som riktig, og at han "... ikke kunde fravige det."¹⁰³

Komitémedlemmet Ameln derimot utdypet at meningen i komiteen var at Regjeringen også skulle bestemme lønnen, og at Stortingets oppgave i denne sammenhengen var å

¹⁰² Ibid s.229

¹⁰³ Ibid s.231

revidere lønningen, jf ”saa at sige revideres her i Storthinget..”¹⁰⁴ Denne lønnen skulle videre Regjeringen beslutte på bakgrunn av forhandlinger med aktuell kandidat til stillingen; Ameln refererte til både ” .. Kapacitertene..” (det vil si de økonomiske lønnsmulighetene) og ”.. de fordringer, der stilles.”¹⁰⁵

Det er flere tema som peker seg ut i argumentasjonen.

På den ene side var lovutkastet et brudd med daværende ordning, hvor lønningene ble styrt internt i Norges Bank. Lovutkastet tilsa at Staten ved Stortinget var tiltenkt en mer aktiv rolle i driften av Norges Bank. I tillegg kommer det forhold at Amelns bidrag i debatten ikke bare var en presisering, men også en redusering, etter min oppfatning, av Stortingets innflytelse til en revideringsinstans. § 22 som komiteen fattet flertallsbeslutning på hadde slik ordlyd i 1. ledd, siste punktum: ” Hans Lønning bestemmes af Stortinget efter Forslag fra Kongen.”¹⁰⁶ Ordlyden her tilsier at beslutningsmyndigheten, framfor revideringsmuligheten skal tilligge Stortinget.

På den annen side, på tross av de prinsipielle innvendingene fra Rygh og Reimers, ble det ikke framsatt alternative voteringforslag på dette tema. Det kan synes som saken ikke hadde tilstrekkelig praktisk eller politisk relevans. Det kan i parentes her bemerkes at Ryghs påpekte manglende konsekvens mellom §§ 22 og 27, endte med at bestemmelsen om ’ Pensionering av Direksjonens Formand’ ble tatt ut av § 27, i henhold til at et flertall av komiteens medlemmer uttalte seg for dette. Dette ble dog ikke gjort under henvisning til den påpekte manglende konsekvens i paragrafene. Ordlyden ble endret fordi flere av debattantene mente det ville være uønsket og uriktig, om en stilling med så gode vilkår at den hørte til blant ” ... de høiest lønnede Funksjonærer i landet..”¹⁰⁷ også skulle ha krav på, som representanten Rinde uttrykte det, ’ offentlig Alderdomsførsørgelse’.

¹⁰⁴ Ibid s. 232

¹⁰⁵ l.c

¹⁰⁶ Ibid s. 227

¹⁰⁷ Forh. Ot. 1890, s. 248

Det kan sies å være påfallende tydelige føringer fra Komiteen i favør av regjeringens innflytelse på forhold som gjaldt den nyopprettede stillingen for en øverste direktør. Det ble eksempelvis ingen endringer i lønnskompetansen i favør av regjeringen i forhold til bankens Representantskap og direktører for øvrig. Det gikk et skille mellom § 22, 1. ledd, siste punkt ” Hans Lønning bestemmes af Storthinget efter Forslag af Kongen” og lovutkastet forslag angående de øvrige direktører jf § 27: ” Represæntanskabet har: ... at afgive Forslag til Storthinget... om Lønninger for Represæntanskabets Formand, de valgte Direktører og Bestyrerne og om Pensionering af Direktionens Formand.. ”¹⁰⁸ I begge tilfeller var det Stortinget som hadde beslutningsmyndighet, men forslagsretten var tillagt hhv Kongen og representantskapet. I begge paragrafer blir dermed lønnskompetansen tillagt Stortinget, men forslagsretten som kan sies å ha en reell og praktisk innvirkning på realitetene i lønnskompetansen, legges hhv utenfor og innenfor Norges Bank.

Relevant i denne sammenheng er det også at § 22 1.ledd, siste pkt, ble vedtatt enstemmig, hele paragrafen under ett, ved voteringen over C. Berners lovforslag. Dette på tross av det både ble anført og erkjent at det var prinsipielt uriktig at Staten skulle disponere over privatbankens midler.

Avslutningsvis er det derfor nærliggende å konkludere med at det gjennom lovforslagets § 22 ligger en systematikk som kan gi tettere bånd mellom øverste direktør i banken og Regjeringen. Selv om dette ikke er eksplisitt uttrykt som målsetting, så antyder § 22 en sterkere posisjon og økt innflytelse for den utøvende makt i forhold til Norges Bank. I alle fall er det åpenbart at det gjennom opprettelsen av denne konkrete stillingens ansettelses- og lønnskompetanse faktisk og praktisk skjer et brudd med de påberopte iboende målsettinger i Fundatien om at den utøvende statsmakt skal holdes utenfor bankens anliggender.

¹⁰⁸ Forh Ot 1890, s. 248

4.1.4 Partipolisk motivering?

Det kan videre reises spørsmål om debatten i Odelstinget april 1890 var partipolitisk motivert? Problemstillingen blir da, gikk det noen partipolitiske skillelinjer i voteringen for og imot det alternative forslaget om 'Represæntaskabet' som ansettelsesmyndighet?

Det faktiske utgangspunkt i situasjonen her var at det totale antall valgte i stortingsperioden 1889 -1891, var 114 representanter. Av disse var 37 representanter fra Venstre, 49 representanter var fra Høyre, 24 representanter var fra Moderate Venstre og 4 representanter var registrert med ukjent partitilhørighet.¹⁰⁹

På den ene side kan det sies at det ut i fra datidens partisituasjon var en representativ partipolitisk sammensetning i Næringskomiteen No1. Komiteen hadde tre representanter fra Venstre, to representanter fra Høyre og to representanter fra Det Moderate Venstre. Denne partisammensetningen var det som sto bak Indst O I av 1890 og dermed forslaget om at Bankdireksjonens øverste leder skulle 'beskikkes af Kongen'

På denne bakgrunnen kan det sies at dette forslaget var realpolitisk fundert, kun basert på praktiske hensiktsmessighetshensyn. Som tidligere vist, gikk argumentasjonen for og imot dette forslaget i to retninger, de praktiske hensyn versus de prinsipielle hensyn. Partipolitiske hensyn ble ikke eksplisitt fokusert, selv om det her kan nevnes at representanten John Lund, fra Venstre, retorisk forundret seg over at det " ... i dette Punkt fra Komiteen ikke foreligger nogen Dissens."¹¹⁰ og at neste taler, komitéformann S. Nielsen , også fra Venstre, straks presiserte at han ikke var i tvil om at det var 'prinsipielt riktig' at valgretten burde ligge hos Stortinget. Det kan i denne sammenheng bemerkes at statsråd Rygh, fra Høyre, søkte å gi lovforslaget bred partipolitisk legitimitet, da han poengterte at "Selv Komiteformanden som visselig ikke har meget Tilbøyelighed til at berøve Storthinget en Magt."¹¹¹ hadde måttet bøye seg for at saklige hensyn og praktisk grunner, tilsa at ansettelseskompetansen burde ligge

¹⁰⁹ Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, Det politiske System.

¹¹⁰ Forh i Ot 1890, s. 228

¹¹¹ Ibid, s.230

hos Kongen. Utover denne antydningen var det som nevnt ingen partipolitiske føringer i debatten.

På den annen side kan det sies å gå et entydig partipolitisk skille i forhold til det mest radikale alternativet av de tre foreliggende; John Lunds forslag om at Bankdireksjonens øverste leder skulle '... ansættes af Bankens Represæntantskab'¹¹². Dette forslaget ble under voteringen forkastet med 63 mot 20 stemmer. Av de 20 som stemte for dette forslaget var det, i henhold til min opptelling, 18 representanter fra Venstre, 2 representanter fra Det Moderate Venstre og dermed ingen stemmer fra Høyre. Det er på denne bakgrunn også relevant å nevne at finansminister Rygh, som var en av de mest aktive argumenterende for Kongen som beste alternativ i ansettelsesspørsmålet, var fra Høyre.

Under henvisning til den forannevnte totale partipolitiske fordelingen på Stortinget i denne perioden, var situasjonen dermed at faktisk halvparten fra Venstres Stortingsgruppe stemte for Lunds forslag om 'Represæntantskabet', og fikk tilslutning fra to av 24 representanter fra Det moderate Venstre, som for øvrig ble dannet etter splittelsen av venstre, i 1887.

Konklusjonen blir derfor at det gikk reelle partipolitiske skillelinjer mellom representantene som stemte for og mot forslaget om 'Represæntskabet' som ansettelsesmyndighet. Det forhold at det kun var representanter fra Venstre og Det Moderate Venstre som støttet forslaget i favør av bankens representantskap, bekrefter også at voteringen hadde partipolitisk fundament.

4.1.5 Juridisk skranke? § 22, 1.ledd, 2. punktum

Det kan videre i tilknytning til § 22, 1. ledd, 2. punktum, reises spørsmål om det fantes juridiske skranke som kunne hindret ansettelse av en fast direktør. Problemstillingen

¹¹² Forh. Ot. 1890, s 230

blir da om Bankfundatien av 14. juni 1816 var til hinder for å opprette en stilling som fast ansatt øverste Direktør i Norges Bank?

Interessant er det da at ordlyden i § 22, 1. ledd, 2. punktum med følgende ordlyd:

”Han ansættes med en gjensidig Opsigelsesfrist af 6 maaneder, dog saaledes, at han strax kan fjernes mod Udbetaling af Løn for den nævnte Tid.”

ikke ble debattert i seg selv. Dette ledd i paragrafen ble isteden brukt som indirekte støtteargument fra S. Nielsen i spørsmålet om hvem som skulle ansette direksjonens forman. Han argumenterte med at ansettelsesmyndigheten på den ene side, prinsipielt sett og i samsvar med Fundatien, burde ligge hos Nasjonalforsamlingen, ettersom alle ”... de virkelige Embedsmænd, Direktører, Administratorer, Betyrere og Represæntanter skulde vælges af Stortinget.”¹¹³ Denne tanken var gjennomgående hos nasjonalforsamlingen da Fundatien ble vedtatt, nettopp for å sikre at Stortinget skulle ha ”... ikke så ringe Befatning med Bankens Anliggender.”¹¹⁴ Men, på den annen side, var det i 1890 enighet om at den foreslåtte nyopprettede stillingen som bankens administrerende Direktør forutsatte at vedkommende skulle ha stillingen som sin ’livsgjærning’.

Det ble framhevet i debatten også av Giebelhausen at Fundatiens bestemmelser om ansettelse av bankbestyrere og bankdirektører var begrenset til åremålsstillinger. Mens den aktuelle og nyopprettede stillingen som Direksjonens Formand, nettopp skulle være en fast stilling med gjensidig oppsigelsesfrist. Videre framhevet Giebelhausen at av de tre alternative ansettelsesmyndigheter; Kongen, Bankens representantskap og Stortinget, var sistnevnte det minst aktuelle mulighet. Dette begrunnet han i at Fundatien av 1816 satte begrensninger for Stortingets utnevnelser i Norges Bank hva angikk stillinger utover åremål. Å gi Stortinget kompetanse til å ansette øverste bankdirektør ville i så fall kreve en forandring av Fundatien, poengterte han, og henviste da implisitt til den før omtalte ’livsgjærning’ for Norges Bank’ direktør, som flere av debattantene hadde fokusert på.

¹¹³ Forh i Ot. 1890, s. 228

¹¹⁴ L.c

Dette tydeliggjøres i ordlyden § 22, 1. ledd, 2. punktum, ”... gjensidig Opsigelsesfrist”, som klart peker på fast stilling. Dermed skjer det et brudd med Fundatiens ordning med valg av de øvrige bankdireksjonstillingene som alle er på åremål. Dette framkommer av ordlyden i § 21: ”vedbliver som saadanne i 6 Aar.”¹¹⁵ S. Nielsens og Giebelhausens argumentasjon på dette munnet ut i at Fundatien her ikke var til hinder for at valgretten ble lagt til Kongen som en praktisk løsning

På den ene side viser denne bruken av Fundatien av 1816 som argument i saken her, at dens utgangspunkt om at Norges Bank skal ha en selvstendig stilling i forhold til den utøvende makt, fortsatt har tyngde og gyldighet inn i debatten i 1890. Dette gjenspeiler vel den historiske erfaring fra Danmark hvor Regjeringen i tidligere tiders økonomiske kriser, prøvde å løse krisen ved å stadig trykke opp flere pengesedler.

På den annen side viser denne konkrete argumentasjonen at Fundatiens prinsipielle føringer, må vike for en konkret målsetting om et annet gode, det vil si en fast ansatt Bankdirektør som gjennom sin posisjon forutsettes å styrke Norges Banks selvstendige stilling.

Komiteens avgjørende argument var at den faste stillingen allerede ”... strengt taget heller ikke (var) i Overenstemmelse med Fundatsen.”¹¹⁶ Utenfra sett, med dagens øyne, kan komiteens synspunkt og konklusjon her framstå som en ’to uriktige gjør én rett’ – argumentasjon,

Til dette kan det innvendes at selv om Fundatien ikke i ordlyden hjemlet en fast stilling som øverste Bankdirektør, er ikke det seg selv et argument mot at en slik stilling opprettes i en senere tid, med andre behov for bankdriften enn det som var situasjonen i 1816. Dette kan hevdes fordi Fundatien heller ikke har en paragraf som eksplisitt er til hinder for en slik fast stilling. Fundatiens iboende føringer kan dermed sies å regulere forholdet mellom Storting og Regjering og Norges Bank, heller enn hvilke type stillinger som kan opprettes i Norges Bank.

¹¹⁵ Ibid s. 227

¹¹⁶ Forh. Ot. 1890, s.229

Fundatien av 1816 var derfor ikke til hinder for opprettelse av en stilling som fast ansatt øverste Direktør i Norges Bank.

4.2 Oppsummering

Det var særlig ordlyden i § 22, 1. ledd, 1. punktum om ansettelseskompetansen i forhold til øverste direktør i banken som utløste et sterkt engasjement i debatten.

Representantenes argumentasjon i debatten ble anført som *praktiske hensyn* i favør av Kongen som beslutningsmyndighet, og som *prinsipielle innvendinger* i favør av Stortinget og representantskapet som beslutningsmyndighet. Det ble også argumentert fra begge sider med fokus på de politiske hensyn, premissene bak lovforslaget, flyttingen av hovedkontoret og at bankens representantskap var en for lav autoritet til å ha ansettelseskompetanse av øverste direktør.

Representanten C. Berner framsatte et forslag om at direktøren skulle ansettes av Kongen, og at bankens representantskap skulle være høringsinstans før valget ble avgjort. Dette kompromissforslaget ble omtalt som 'redningsplanken' i debatten, og ble først etter flere voteringer enstemmig vedtatt.

Spørsmålet om direktørens avlønning ble også debattert. Lovforslaget gikk ut på at lønnskompetansen skulle være hos Stortinget, etter forslag fra Kongen. I debatten ble det både anført og erkjent det prinsipielt uriktige i at Staten skulle disponere over privatbankens midler. Dog uten at det ble stilt motforslag til § 22, 1. ledd, 2. punktum.

Det gikk et partipolitisk skille for og imot ansettelseskompetansen hos Kongen. Det var utelukkende representanter fra Venstre og Det Moderate venstre som stemte i favør av representantskapet i dette spørsmålet.

Det kan reises spørsmål om Fundatien var et juridisk hinder for vedtakelsen av § 22 og opprettelsen av en fast stilling som bankens øverste direktør. På den ene side regulerte

Fundatiens ordlyd bare åremåls-stillinger. På den annen side ga ordlyden ingen holdepunkt for at en fast direktørstilling var i strid med Fundatiens. Fundatien var derfor ikke til hinder for vedtakelse av § 22, 1. ledd, 1. punktum.

Det mest omstridte punkt i debatten var hvorvidt ansettelseskompetansen skulle legges til Kongen. Den reelle argumentasjonen i debatten om § 22, dreide seg om hvorvidt ansettelseskompetansen tillagt Kongen var i strid med Fundatiens iboende målsetting om at den utøvende makt skulle holdes utenfor bankens drift og virksomhet. Dette drøfter jeg i Avslutningskapitlet, under pkt 5.3

5 Oppsummering og avslutning

5.1 Problemstilling og funn fra lovprosessen

Fundatien av 14.juni 1816 var grunnlaget for den første Norges bank. Denne ble målestokk og vurderingstema i lovarbeidet med en ny lov. Lovarbeidet tok åtte år. Loven ble realitetsbehandlet i 1890 og 1892. Lov av 23.april 1892 er den første helhetlige lov om Norges Bank, og var gjeldende helt fram til ny lov om Norges Bank ble vedtatt i 1985

Det kan reises spørsmål om Grunnlovens regler om lovbehandling skapte særlige vanskeligheter for vedtakelsen av loven. Men om så var tilfelle i 1890, var denne forsinkelsen i lovarbeidet også berettiget, og i samsvar med Grunnlovens formål som nettopp skulle sikre gode prosedyrer ved vedtakelse av omstridte lover.

5.2 Funn og problemstilling fra § 13-kapitlet

§13 omhandler lokaliseringen av Norges Banks hovedkontor. Debattene om dette var gjennomgående under hele lovarbeidet, og hadde også historisk ankerfeste i tilsvarende debatter allerede fra 1816, fra den første lovbeslutningen om Norges Bank ble gjort

gjeldende, i Fundatien av 14. juni 1816. Allerede fra starten av lovarbeidet i 1884, kom det til å gå et systematisk skille i lovforarbeidenes standpunkt for og mot flytting av hovedkontoret fra Trondhjem til Kristiania. Det ble oppnådd konsensus om dette i favør av Kristiania, under odelstingsforhandlingene i 1890. Imidlertid ble det gjort en helomvending i spørsmålet, i favør av Trondhjem, da lovforslaget kom til ny behandling i 1892. Trondhjem ble demed besluttet som lokalisering for bankens hovedkontor. Denne beslutningen ble endret ved særskilt lov av 27. juli 1896.

Det kan hevdes at § 13 virket som en treneringsfaktor i lovarbeidet. Dette knyttet mot de mange og lange debattene angående dette spørsmålet, samt utredningenes systematiske skillelinjer i forhold til lovutkastenes § 13. Odelstingsproposisjonene gikk i favør av Kristiania, mens stortingskomiteenes innstillinger til Odelstinget gikk i favør av Trondhjem. Den fastlåste situasjonen i spørsmålet hadde sammenheng med både distriktpolitiske hensyn, motvilje mot sentralisering, og bekymring for en mindre selvstendig stilling for banken, dersom det ble samme geografisk plassering som Regjeringen. Beslutningen om en fast øverste direktør var medvirkende årsak til at Trondhjem ble fastholdt som hovedkontor ved lovbeslutningen i 1892.

5.3 Funn og problemstilling fra § 22-kapitlet

Det var ordlyden i § 22, 1.ledd, 1. punktum som ble særlig omfattende debattert. Representantens argumentasjon gikk på praktiske hensyn versus prinsipielle innvendinger. Også politiske hensyn, premissene bak lovforslaget, flyttingen av hovedkontoret, samt representantskapet som en for lav autoritet ble anført i debatten. Representanten Berner framsatte et kompromissforslag, om at ansettelseskompetansen var hos Kongen, men med representantskapet som høringsinstans. Dette forslaget, kalt 'redningsplanken', ble enstemmig vedtatt. Også spørsmålet om øverste direktørs avlønning ble debattert, dog uten at det ble stilt motforslag på dette punktet. Det gikk et partipolitisk skille i debatten for og imot ansettelseskompetansen hos Kongen. Det var kun representanter fra venstresiden som stemte i favør av ansettelseskompetansen hos bankens representantskap. Det kan reises spørsmål om Fundatien av 14.juni var en

juridisk skranke for opprettelsen av en fast direktørstilling i Norges Bank. Drøftingen konkluderer med at Fundatien ikke var til hinder for opprettelsen av en slik stilling.

5.4 Refleksjon

”... idet Kommisjonen forudsætter at der ikke bliver Spørgsmål om at forandre selve Grundlaget for Bankens og Statens indbyrdes Forhold, finder den ingen Hindring i Foundationens ”halvt kontraktmæssige Karakter.” Fra Oth. Prp.Nr 8 av 1888, s.1

Med utgangspunkt i dette sitatet fra bank-kommisjonens eget syn på sitt mandat for lovarbeidet, og i forlengelsen av min framstilling, er det grunnlag for refleksjon. Det kan derfor reises et ytterligere spørsmål til debatten om § 22.

Kan det ha vært noen underliggende føringer i debatten som ikke ble uttalt? Det kan spørres om argumentasjonen i debatten var reelt basert på praktiske hensyn for Kongen som best ansettelseskompetent, eller om dette snarere var et vikarierende motiv for at Regjeringen skulle kunne øke sin innflytelse på Norges Bank? Vurderingstema her blir derfor de anførte praktiske vanskeligheter for Stortinget i ansettelsesspørsmålet.

På den ene side, Stortingets karakter og et praktisk hinder for beslutningsmyndigheten skulle ligge der. På den annen side, voteringen over §§ 20 og 21, jf § 22, 2. ledd om valgkompetansen tillagt Stortinget i forhold til 15 medlemmer til bankens representantskap, og fem øvrige direktører ble behandlet samtidig med § 22. 1. ledd. Disse paragrafene ble enstemmig vedtatt uten debatt. Relevant her er at det ikke ble reist noe fokus på, eller innsigelser mot, Stortingets praktiske vanskeligheter i forhold til å ha ansettelseskompetanse av de femten medlemmene til representantskapet.

På denne bakgrunn kan de praktiske problemer i forhold til Stortinget og direktøransettelsen synes som en skinnargumentasjon i saken. En tolkning som følge av dette kan være at de reelle argumentene mer lå i de praktiske og politiske *fordelene* som Regjeringen ville få gjennom ansettelseskompetansen, enn i Stortingets påståtte

praktiske *vanskeligheter* i samme sak. En slik argumentasjon ville være dog være åpenbart i strid med Fundatien iboende målsetting om at den utøvende makt ikke skulle ha innflytelse på Norges Bank.

På denne bakgrunn kan det antydes at debatten derfor kom til å fokusere på Stortingets antatte praktiske vanskeligheter, framfor de stats- og styringspolitiske fordeler for Regjeringen.

Et relevant moment er det at vedtakelsen av Berners kompromissforslag og redningsplanke i debatten, kan sies å fungere avgrensende for Regjeringens innflytelse. Dette fordi bankens representantskap ble høringsinstans ved ansettelse av øverste direktør, og dermed indirekte også medvirkende ved valget av best kvalifiserte person til denne stillingen. Et moment i den andre retningen, er at Regjeringen også fikk endret sin posisjon og økt innflytelse versus banken gjennom sin lovfestede forslagsrett angående lønning for øverste direktør i banken i § 22, 1.ledd, siste punktum.

Samlet synes det rimelig å hevde lovbeslutningen om § 22 både i faktisk og praktisk henseende endret Regjeringens posisjon i forhold til Norges Bank. Loven var et brudd med Fundatiens iboende målsetting om at den utøvende makt skulle holdes utenfor nasjonalbankens drift og virksomhet. Og dermed var det også et brudd med det daværende etablerte forhold mellom banken og regjeringen som var basert på Fundatien. Det kan dermed også bemerkes at § 22 kan sees som et brudd med kommisjonens mandat for lovarbeidet, ” ...at der ikke bliver Tale om at forandre selve Grundlaget for Bankens og Statens indbyrdes Forhold,.. ”¹¹⁷

Kanskje var lovbeslutningen om § 22, også et første skritt fra å forstå Norges Banks selvstendige status som aksjeorganisert privatbank, til vår tids sentralbank med status som rådgivende og utøvende organ under politisk kontroll.¹¹⁸ Det betyr blant annet at banken skal utøve sin virksomhet i samsvar med de økonomiske og politiske retningslinjer som er fastlagt av statsmyndighetene, og at Kongen i statsråd nå kan

¹¹⁷ Oth.Prp Nr 8 av 1888, s 1

¹¹⁸ Lov om Norges Bank av 24.mai 1985

treffe vedtak om bankens virksomhet. Banken må videre forelegge særlig viktige avgjørelser for Finansdepartementet før beslutning. Dette framkommer av nåværende lov om Norges Bank og pengevesen (sentralbankloven) av 24.mai 1985 nr 28.

5.5 Avslutning

Hovedproblemstillingen om hvorfor det tok åtte år fra start til vedtakelsen av loven kan knyttes til både lovprosessen, § 13 og § 22.

Det første spørsmålet var om det fantes noen form for strukturelle eller prosessuelle hindre som forsinket lovprosessen og derfor utsatte vedtakelsen av loven. Som vist i kapittel 2 om lovprosessen kan kanskje Grunnlovens § 76 sees slik, men som jeg har konkludert, var det nettopp i situasjoner som loven om Norges Bank hvor bestemmelsen viste sin styrke.

Det andre spørsmålet var om det fantes noen særlige politiske emner som førte til at vedtakelsen av loven ble utsatt. Som vist i kapittel 3 om § 13, var spørsmålet om lokaliseringen av hovedkontoret allerede fra starten av omstridt og gjenstand for omfattende debatter. Debatten var gjennomgående i hele lovarbeidet, og ga seg også uttrykk som en systematisk skillelinje i lovforarbeidene for og mot Kristiania og Trondhjem. De fastlåste standpunktene var begrunnet i distriktspolitiske hensyn og motvilje mot sentralisering. Som vist i kapittel 4 om § 22, gikk det klare partipolitiske skillelinjer mellom representantene for og mot at ansettelseskompetansen skulle bli tillagt Kongen. Disse partipolitiske føringene ga seg utslag i voteringene under odelstingsforhandlingene i 1890, og fikk virkning ved plenumsbehandlingen i Stortinget samme år, og var derfor medvirkende årsak til at vedtakelsen av loven ble utsatt.

Endelig har jeg spurt om det var noen særlige og konkrete juridiske vansker som utsatte vedtakelsen av en ny Lov om Norges Bank? Som vist i kapittel 4 om § 22 kan det reises spørsmål om Fundatien av 14.juni 1816 var til hinder for opprettelsen av en fast direktørstilling i Norges Bank. Men drøftelsen viste etter mitt skjønn at Fundatien ikke kan forstås som et slikt hinder.

6 Register / litteraturliste

6.1 Lover

Lov om Norges bank av 23. april 1892

Fundatien av 14.juni 1816

Lov om Norges Bank og pengevesen av 24. mai 1985 nr 28

6.2 Forarbeider

Indstilling av 1886

Anhang til Indstilling av 1886

Oth. Prp. No. 8, av 11 februar 1888

Udkast til lov

Bilag til Oth. Prp. No. 8

Indstilling O. VIII, av 6.juni 1888

Oth. Prp. No 9, av 23 februar 1889

Indstilling O. III, av 9.mai 1889

Forh. Ot. av 15. juni 1889

Oth. Prp. No 16, av 17.januar 1890

Kgl. Res av 29. Januar 1890

Indstilling O. I, av 17.mars 1890

Forh. Ot. 16 - 19. april 1890

Beslutning i Lagthinget, av 26.april 1890

Beslutning i Lagthinget, av 16. mai 1890

Oth. Prp. No. 12, av 13. januar 1891

Kgl. Res. av 24. januar 1891

Indst. O. Nr 99, 1891

Forh. Ot av 30.juni 1891

Oth. Prp. No. 9, av 12. februar 1892

Indst. O. II, av 16. mars 1892

Forh. Ot. 24 - 25. mars 1892

Forh. Lt. 2. april 1892

Indst. S. No. 167, av 8. juni 1892

6.3 Bøker og Nettsted

Keilhau, W. Den norske Pengehistorie, Aschehoug og co, 1952

Borlaug, E. Norges Bank – grunntrekk i administrasjon, oppgaver og historie.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, www.nsd.uib.no